

Vojenská diktatúra na slovenskom území okupovanom horthyovským Maďarskom (november-december 1938)

Martin Vietor

V tomto roku spomína pracujúci ľud ČSSR na 25. výročie mníchovskej zrady. Spomíname na tragické udalosti, za ktoré niesla zodpovednosť česká a slovenská buržoázia, na nasledujúce roky fašistickej nadvlády vytrpenej v hitlerovskom protektoráte, v tzv. Slovenskom štáte i v horthyovskom Maďarsku. Spomíname na ponaučenia získané v hrdinských národnooslobodzovacích bojoch, ktoré náš ľud vyjadroval heslom „Nikdy viac Mníchov“, a to zabezpečil výstavbou socialistickej spoločnosti.

Medzi nepriateľskými silami, ktoré sa pričínili o fašistickú okupáciu v r. 1938—1945, nachádzala sa aj maďarská buržoázia žijúca na Slovensku a jej politická strana. V tejto štúdii načrtneme deštruktívnu činnosť Zjednotenej maďarskej strany (EMP) v r. 1938 a zhodnotíme udalosti vojenskej diktatúry nastolenej na slovenskom území okupovanom po viedenskej arbitráži horthyovským Maďarskom. Prvá, časove síce krátka etapa tohto okupačného režimu si zasluhuje podrobný rozbor. Skúsenosti, ktoré získalo obyvateľstvo okupovaného územia počas vojenskej správy, podstatne prispeli totiž k vzniku kryštalizačného procesu, ktorý napokon vyústil v národnooslobodzovacím boji aj v južných krajoch našej vlasti.

•

Vládnúce triedy horthyovského Maďarska vedeli, že svoje imperialistické lúpežnícke ciele nemôžu uskutočniť bez pomoci Hitlera. V záujme týchto cieľov boli pripravené podporovať jeho dobrodružnú politiku a splniť hospodárske a politické požiadavky hitlerovského Nemecka, za predpokladu, že fašistická vládna moc v Maďarsku ostane v rukách zástupcov veľkostatkárov a bankárov a že túto moc nebudú vážne ohrozovať záujmy nemeckého imperializmu. V tomto zmysle sa vytvárala úzka spolupráca nemeckej a maďarskej diplomacie, zameraná na uskutočnenie agresie proti ČSR. Politické ciele horthyovskej vlády presadzovala v ČSR Zjednotená maďarská strana — EMP, ktorá od februára 1938 už otvorene koordinovala svoju činnosť s akciami Henleina a HSES. Do júna 1938 sa sústredila EMP na získanie ma-

ďarského obyvateľstva na Slovensku pre vrcholiace iredentistické akcie horthyovskej vlády.

Funkcionári EMP, Szüllő, Jaross, Korláth, Majtényi, R. Vozáry a iní, vystupovali na okresných konferenciách, presvedčovali prítomných, že EMP je predstaviteľkou väčšiny maďarského obyvateľstva na Slovensku — čo však nebola pravda —, vyhlásili že „boľavé otázky Maďarov nemožno vyriešiť na marxistickou podklade“, ale len „cez EMP, tak ako i slovenská otázka je riešiteľná len cestou HSLS“; stupňovali jazykové, školské požiadavky a pod.¹ Na zasadnutí výkonného výboru EMP sa prízvukovalo, že „politika Slovákov a Maďarov sa úzko spojila na podklade spoločnej pôdy, spoločnej minulosti a spoločného domova“ a podľa slov Jarossa, „Slováci a Maďari žijú na území s jednotným hospodárskym záujmom“ a „autonómia Slovenska ako maďarská požiadavka, nie je novinkou“.² V Národnom zhromaždení v Prahe prehlásil Szüllő, že „Slovensko bolo tisíc rokov integrujúcou súčasťou Maďarska“, že čs. vláda nemohla vytvoriť národný štát zo štátu „typicky národnostného a preto treba vyriešiť menšinovú otázku“.³ Strategické zámery EMP sa dali vycítiť z takýchto a podobných prejavov. Podpora ľudákov pri presadzovaní autonómie Slovenska bola súčasťou Henleinom riadených akcií na rozleptávanie spoločenských síl Čs. republiky. Degradovanie štátotvorného slovenského národa na takú menšinu, akú tvorili Nemci a Maďari, vyhovovalo záujmom nemeckej a maďarskej vlády. Autonómia znamenala vytrhnúť Slovensko z jednotného čs. štátu a tým aj zánik ČSR; proti autonómnemu Slovensku ako bývalej „tisícročnej súčasti Maďarska“ sa ľahšie presadzovali revizionistické požiadavky.

Ešte jasnejšie sa to ukázalo po známej karlovarskej reči Henleina (24. apríla 1938) a po článku Henleina, uverejnenom v budapeštianskom denníku Pesti Hírlap o „nebezpečenstve polovičatých riešení“ (29. mája 1938). Esterházy mal 5. apríla 1938 prejav v Národnom zhromaždení, v ktorom podporoval požiadavky ľudákov a prehlásil, že „Maďari, ktorí stoja tiež na kresťanskom a národnom podklade, rýchlejšie dosiahnu svoje národné práva od autonómnej slovenskej vlády, než od zaslepeného čs. režimu“.⁴ V máji 1938 predložila EMP Hodžovi svoje požiadavky vo forme memoranda, v ktorom žiadala „úplnú rovnoprávnosť s ostatnými národnými skupinami“, t. j. také hospodárske, politické a právne postavenie, aké požadoval Hitler pre Nemcov, resp. HSLS pre Slovákov, a ktoré v máji 1938 sa ešte

¹ Z prejavov Szüllóa 4. 2. 1938 v Bratislave, Jarossa 17. 2. 1938 v Komárne, 5. 3. 1938 v Rim. Sobote, Majtényiho 10. 3. 1938 v Želiezovciach.

² V Rimavskej Sobote, 5. 3. 1938.

³ Z prejavu v Národnom zhromaždení, 8. 3. 1938.

⁴ Podobne sa vyjadril Szüllő v Národnom zhromaždení, 29. 3. 1938; Esterházy v rozpočtovom výbore NZ, kde tvrdil, že ešte r. 1930 výše 90 000 obyvateľov maďarskej národnosti nemalo štátne občianstvo a že 13 000 maďarských detí chodí do slovenských škôl.

maskovali heslom „plnú autonómiu pre všetky národy republiky“. Ďalej vydala manifest, v ktorom žiadala „jednotu Maďarov za spokojný maďarský život“ pod heslom „Jeden Boh, jeden osud, jedná vôľa, jeden tábor!“⁵ Nábor nového členstva robila EMP aj medzi priemyselným a poľnohospodárskym robotníctvom; oslavovala preto 1. Máj, pravda s výhradou, že v „tejto oslave niet nenávisti, triednych rozporov, revolučnosti, ale len neoblomná vôľa a obetavosť tých, ktorí chcú pracovať za maďarský národ“.

V tomto štádiu iredentistickej propagandy musela EMP konkretizovať sľuby, naznačiť, aké hospodárske a politické výhody by plynuli maďarským pracujúcim v prípade uskutočnenia uverejnených politických cieľov. Musela to urobiť tým viac, že sa v máji 1938 konali obecné voľby, ktoré mali dokázať, že EMP zastupuje väčšinu maďarského obyvateľstva na Slovensku. Robotnícke sekcie EMP sľubovali neuvedomelým pracujúcim, že pre 6000 robotníkov demontovaných fabrík vymôže od čs. vlády jednu miliardu Kčs z titulu ušlej mzdy, že pod maďarskou vládou sa postavia nové priemyselné podniky, ktoré zabezpečia trvalé zamestnanie nielen maďarským, ale aj slovenským robotníkom. Nezamestnaným robotníkom a ich rodinám sľubovali sociálnu pomoc a pracovné príležitosti. Maloroľníkom a bezzemkom sa sľubovalo, že čs. pozemková reforma bude revidovaná, že rozparcelované veľkostatky sa nevrátia bývalým majiteľom, ale pridelia sa maďarským roľníkom.⁶

Obecné voľby neskončili všade s jasne prenikavým víťazstvom EMP, i keď nemožno nevidieť účinky demagogických sľubov.⁷ Esterházy chcel ešte lepšie využiť svojich spojencov. Z príležitosti oslavy pittsburskej dohody napísal list Hlinkovi, v ktorom zdôraznil, že „osud tu žijúceho Maďarstva, ktorý je neoddeliteľne jednotný s osudom Slovákov, sa zlepší až vtedy, keď víťazná, zástava autonómie zaveje nad Slovenskom“.⁸ Dňa 9. júna 1938 usporiadala aj EMP svoju manifestáciu v Bratislave, ktorá odrážala stupňované politické napätie. Szűllő konštatoval, že „Maďarstvo nie je menšinou, ale národom“, a preto „nemôže sa uspokojiť menšinovými právami“. Verejne požadoval „samourčovacie právo pre uvedomelý maďarský národ“. Esterházy vyhlásil, že maďarské obyvateľstvo Slovenska nebude oslavovať dvadsiate výročie vzniku ČSR, ale oslavuje „pamiatku Sv. Štefana spolu s Maďarmi za hranicami,“ pretože politika Sv. Štefana znamená

⁵ Vzorom hesla bolo nacistické heslo „Ein Reich, ein Volk, ein Führer“.

⁶ Z prejavu senátora Szilassyho na verejnej schôdzke EMP v Lučenci 19. 5. 1938. Menovaný stal sa vládny komisárom pre revíziu pozemkovej reformy v ministerstve Jarossa (Földbirtokrendezés kormánybiztos). Revíziu pozemkovej reformy žiadal aj Szűllő v prejavu 10. 6. 1938 v Bratislave.

⁷ Napr. v Galante dostala EMP 38,49 % hlasov, v Lučenci 26,05 %. V Komárne získala 21 mandátov, t. j. len o 9 viacej než r. 1931, v Rožňave 21 mandátov, t. j. len o 5 viacej než r. 1931.

⁸ Kisebbségvédelem, Budapešť 1938, I., č. 2—3, 65.

pevnú národnú spolupatričnosť a táto cesta vedie k maďarskému vzkrieseniu".⁹

V auguste r. 1938 pristúpil Hitler k „vyjasneniu politických cieľov“. Keitel konferoval s Horthym v Budapešti (8. augusta) a 20. augusta odcestoval Horthy na oficiálnu návštevu do Nemecka, aby dojednal spoločný postup proti ČSR, predebatoval prípravu maďarsko-juhoslovanského ujednania a výstup Maďarska zo Spoločnosti národov. V tom istom čase (23. augusta) dojednala sa maďarská vláda s predstaviteľmi Malej dohody v Bledě o tom, že medzi Maďarskom a Malou dohodou sa vylučuje používanie násilných prostriedkov a členské štáty Malej dohody uznávajú rovnoprávnosť Maďarska na ozbrojenie.¹⁰ Týždeň pred príchodom Horthyho do Nemecka, 12. augusta 1938 prijal lord Runciman Esterházyho, Szüllőa a Jarossa. Nimi predložené maďarské požiadavky čo do formy a obsahu boli vlastne kópiou Henleinovho memoranda. Pár dní nato zasadalo vedenie EMP v Leviciach, kde Jaross a Esterházy vyzdvihli, že Maďari žiadajú „plnú revíziu ústavy“ a v anglickom denníku Daily Mail uverejnili vyhlásenie Esterházyho o maďarskej požiadavke „plnej rovnoprávnosti a práva na samourčenie“. Akcie Horthyho a Esterházyho boli teda zladené.¹¹

Medzi 15. a 28. septembrom 1938 sa v Berlíne dokončili prípravy Mníchova. V tom čase žiadala maďarská vláda Hitlera, aby Henlein upevnil „spoluprácu s maďarskou národnou skupinou“. 17. septembra upozornil Göring maďarského vyslanca Sztójayho, že „nadišiel čas pre uspokojenie maďarskej požiadavky“. Ten istý deň začali Henleinove ozbrojené bandy novú ofenzívu a parlamentný klub a vedenie EMP vydalo deklaráciu, že „maďarská národná skupina v ČSR preberie do svojich rúk riadenie svojho osudu a tým cieľom požaduje právo na samourčenie a plebiscit“. 20. septembra Horthy, Imrédy a Kánya sú znovu v Nemecku, v Budapešti sa organizujú masové iredentistické manifestácie, o týždeň maďarská vláda odmieta návrh čs. vlády ohľadne priateľského prejednávania ústupkov a ešte deň pred Mníchovom konferuje Csáky s Čianom, ktorý sľubuje, že po vyriešení problému sudetských Nemcov presadí aj vybavenie maďarských a poľských nárokov.¹² Vybavenie sa pojalo do známej prílohy č. 1 a 2 mníchovského verdiktu.

Na podporu diplomatických krokov horthyovskej vlády organizovala EMP v spolupráci s maďarskými orgánmi ministerstva vnútra aj ilegálne rozvratnícke akcie. Počas mobilizácie agitovala medzi vojakmi maďarskej

⁹ Kisebbségvédelem, Kisebbségi sors, 1938, I., 2—3, 74.

¹⁰ Pozri k tomu, Karsai Elek, „Országgyarapítás, országvesztés“, Budapešť 1961, 82 a n., Bohuslav Graca, 14. marec 1939, Bratislava, 1959.

¹¹ Kisebbségvédelem, 1938, VI, 57—58.

¹² Magyar Szemle, Budapešť, 1938, VII.

¹³ Dokumenty v zbierkach: Okmányok és adatok a második világháború előzményeiről, I, 162—163, 185—186. Magyarország és a második világháború, 133, 135.

národnosti, aby prešli do Maďarska, aby sabotovali vojenské rozkazy a organizovali diverzie. V pohraničných obciach nasadili špiónov, ktorí zbierali zprávy vojenského charakteru a cestou agentov udržiavali styky s maďarskými špiónážnymi orgánmi. Poplašné zprávy, iredentistická agitácia a protičeskoslovenská propaganda neostala pochopiteľne bez ozveny najmä medzi neuvedomelými obyvateľmi maďarskej národnosti, avšak medzi vojskom a mobilizovanými brancami bola bezúspešná. Behom septembra prešlo do Maďarska spolu 21 vojakov z týchto 10 sudetských Nemcov.¹⁴ Masové demonštrácie slovenských pracujúcich v lete 1938, na ktorých aj uvedomelí pracujúci maďarskej národnosti s nadšením prijali výzvu KSČ a vyjadrovali odhodlanie brániť republiku, v značnej miere paralyzovali vplyv šovinistickej propagandy horthyovskej iredenty, pokiaľ masy ešte čakali na rozhodné kroky čs. vlády, pokiaľ sa neuverejnila mníchovská zrada a kapitulácia čs. buržoázie.

Udalosti októbra r. 1938, ktoré predchádzali pred viedenskou arbitrážou, sú dostatočne známe. Rekapitulujeme preto len niektoré dáta na osvetlenie činnosti EMP pred a počas komárňanských rokovaní.

Maďarská vláda predložila čs. vláde dňa 3. októbra 1938 nótu, v ktorej žiadala začať vyjednávanie v priateľskom ovzduší. Žiadala tým cieľom prepustiť všetkých maďarských politických väzňov, mobilizovaným vojakom maďarskej národnosti poskytnúť dovolenky, aby sa vrátili do svojich bydlísk, organizovať miestne poriadkové oddiely s miešaným velením, a symbolicky odovzdať dve pohraničné miesta, ktoré malo maďarské vojsko hneď obsadiť. Navrhovala začať rokovania v Komárne dňa 6. októbra 1938. Keďže 5. októbra nastala zmena v čs. vláde, nový minister zahraničných vecí hľadal zblíženie k ose Rím—Berlín, Beneš odstúpil a Tiso prevzal vedenie autonómnej vlády, maďarská vláda súhlasila s odročením začiatku rokovania o dva dni. Súčasne nariadila, aby sa maďarské vojsko priblížilo k Dunaju, ale zdržala sa vojenských akcií, pretože „aj vodcovia Maďarov na Slovensku sú tej mienky, aby sme vojensky nezasahovali“. Bola to, pravda, výhovorka; skutočná príčina bola v tom, že Hitler už nemal záujem na takomto riešení. 7. októbra prejedнала maďarská vláda obsah rozhlasového prejavu Tisu, súhlasila s protinávrhom čs. vlády, aby sa rokovania začali 9. októbra a zápisnične konštatovala, že „Maďari berú na vedomie rozhodnutie slovenského ľudu o vlastnom osude... Maďari od začiatku žiadali zabezpečiť právo samourčenia pre všetky národy republiky, osobitne pre Slovákov

¹⁴ Stopovacie ústredie maď. žandárstva, č. 14.028/B. kt. 1938, pod č. A XXII-5/51/4 v archíve Ústavu dejín MZRS (v ďalšom PIA). Podľa názoru maď. vojenských orgánov odradila vojakov maď. národnosti od úteku skutočnosť, že maď. polícia prídlho držala utečencov v policajnej väzbe a preto žiadali, aby utečencov-zbehov koncentrovali vo vojenských táboroch a zaradili ich do „freikorps“-ov (szabadcsapatok), KEOKH Miskolc, 53/3/1938 eln. sz. pod č. AXXII/5/51/63, PIA.

a Rusínov". Ten istý deň odznali v Bratislave rozhlasové prejavy Esterházyho a Jarossa, z ktorých sa mohli ľudáci presvedčiť o tom, že Maďari už sa neuspokojujú žiadanou autonómiou, že pekné slová o „spoločnom osude v autonómnom Slovensku“ patria minulosti, a že trvajú na odstúpení slovenského územia Maďarsku. „Viem a cítim“, povedal Esterházy, že „za pár dní sa zjednotia Maďari ... a i keď budú hranice medzi nami, s láskou budeme sledovať osud našich slovenských bratov a aj v budúcnosti chceme s nimi spolupracovať“.

Jaross, ktorý vedel, že nezostane na Slovensku, nemusel brať ohľad na sľuby spoločného postupu, a preto hovoril otvorenejšie. Prehlásil v mene poslancov EMP, že „verní tisícročnej historickej minulosti a svätým krvným sväzkom, chceme sa vrátiť do materskej krajiny, do Maďarska“. Rázne požadoval, aby otázka „Maďarmi obývaného územia“ sa vyriešila bez prietahu tak, aby „celé toto územie sa bez zbytku pripojilo k Maďarsku“. Zopakoval požiadavky maďarskej vlády ohľadne prepustenia väzňov a vojakov a okrem toho žiadal, aby čs. vojsko „ihneď vyprázdnilo Maďarmi obývané územie, aby sa skončilo utrpenie Maďarov, aby im vrátili rekvirované kone, autá atď., a aby sa nahradila škoda zapríčinená bezzákladnou mobilizáciou“. Ďalej žiadal „odovzdať moc na Maďarmi obývanom území do rúk EMP“, ihneď zabezpečiť tlačovú a zhromažďovaciu slobodu, právo používať „národné odznaky“. Oznámil napokon, že sa zriadila Maďarská národná rada, ktorá zastupuje maďarské záujmy až do vyriešenia otázky usporiadania hraníc.¹⁵

Nemožno podceňovať demoralizačný a deštruktívny účinok týchto prejavov medzi maďarským obyvateľstvom južného Slovenska. Po vyhlásení autonómie množili sa protičeské výtržnosti aj v čisto slovenských krajoch. Autorita čs. štátnych orgánov poklesla na južnom Slovensku, kde sa niektoré úrady už pripravovali na evakuáciu. Sfanažované, dlhoročnou šovinistickou, buržoázno-nacionalistickou propagandou omámené buržoázne a triedne neuvedoméle pracujúce vrstvy maďarského obyvateľstva, ako i kolísavé elementy, ktoré sa chovali predtým pasívne, videli bezradnosť českých úradníkov a vojakov. Rozhlasové reči Esterházyho a Jarossa, stupňovanú propagandu a provokácie maďarských agentov prijali ako prejavy rozhodujúcej sily EMP a mocenskej prevahy horthyovského Maďarska. V obciach a mestách sa vytvárali okolo miestnych funkcionárov EMP skupiny kariéristov, špekulantov; tí spisovali dávno premlčané i vymyslené škody a krivdy „spáchané Čechmi“, rozdeľovali medzi sebou úrady, dobre platené miesta, funkcie, obchody, majetky a zostavovali zoznamy osôb, s ktorými si chceli vybavovať osobné účty, ktorí stáli im v ceste, a tým,

¹⁵ Zápisnica zo zasadnutia maď. vlády z 6. a 7. októbra 1938, Krajinský archív v Budapešti, (v ďalšom OLT).

ktorí im verili, sľubovali ľahký a bezstarostný život. Maďarská buržoázia a jej reprezentanti v miestnych organizáciách EMP mysleli si proste, že „po oslobodení“ budú oni neobmedzenými páňmi okupovaného územia a že obyvateľstvo trianonského Maďarska príjme ich ako „v dvadsaťročných bojoch zakalených vlastencov“, povolaných na vedenie boja za obnovenie „tisícročnej slávy svätoštefanskej ríše“.¹⁶

Pôda bola pripravená pre komárňanské rokovania. Maďarská vláda (8. októbra 1938) vypracovala inštrukcie pre svoju delegáciu. Územné nároky zdôvodnila na etnickom podklade a na podklade sčítania ľudu z roku 1910. V Zakarpatskej Ukrajine chcela presadiť plebiscit. Keďže v Komárne narazila na odpor čs. delegácie a o čs. protinávruhu jednáť nechcela, 13. októbra skončila rokovanie a zažiadala o rozhodnutie v zmysle mníchovskej dohody. Imrédy chcel súčasne nariadiť všeobecnú mobilizáciu. Avšak šéf generálneho štábu gen. Werth namietal, že je vylúčené, aby Maďarsko viedlo vojnu na troch frontoch, ak by došlo k rumunskej a juhoslovanskej mobilizácii. Minister vnútra Keresztes-Fischer sa obával, že raz nariadenú mobilizáciu by ťažko vedeli odvolať „na vonkajšiu presiu“. Minister zahraničných vecí Kánya zdôraznil, že Nemci odmietajú maďarské stanovisko v otázke Zakarpatskej Ukrajiny, spoločnej poľsko-maďarskej hranice a v otázkach, „ktoré presahujú etnické (völkisch) zásady, nemožno počítať s ich podporou“. Súčasne upozornil, že všeobecná mobilizácia by mohla zapríčiniť medzinárodné nepríjemnosti a pridal, že Maďarsko „nemôže opustiť bázu štyroch mocností, a všeobecná mobilizácia je spojená s veľkým rizikom“. Nato sa obmedzili vojenské opatrenia na mobilizáciu 5 ročníkov,¹⁷ a Darányi a Csáky odcestovali do Berlína, resp. do Ríma prosiť o podporu. V čase medzi 13. a 19. októbrom dostavili sa do Berlína a Mníchova aj Chvalkovský, Tiso, Tuka, Ďurčanský. Počas týchto diplomatických vyjednávaní dostal Esterházy v Budapešti ďalšie inštrukcie. Oznámil Telekimu zmenený počet členstva EMP v jednotlivých obciach nárokovaného územia. V pohraničnom pásme sa znovu objavili ozbrojené teroristické tlupy. Počas ďalšieho vyjednávania medzi 19. a 31. októbrom 1938, keďže Hitler a Mussolini sa dojednali ohľadne riešenia maďarských požiadavok, čs. vláda predložila v nóte z 22. októbra 1938 svoj štvrtý návrh, a 27. októbra 1938 maďarská vláda súhlasila s rozhodnutím čs. vlády ohľadne podrobenia sa arbitráže. Dňa 30. októbra 1938 vydali obidve vlády vyhlásenie o prijatí rozhodcovského výroku a československo-maďarská komisia vojenských odborníkov zahájila jednanie „o príprave a urýchlennom vyko-

¹⁶ Za vojenskej správy a v nasledujúcich rokoch, keď sa ukázalo, že ich nádeje boli bezzákladné, rozširoval sa veľmi príznačný vtíp o tom, ako si maďarská buržoázia predstavovala „oslobodenie“? Tak, že „Češi odídu, a anyáši neprídu“.

¹⁷ Zápisnica zo zasadnutia maď. vlády z 13. 10. 1938, OLT.

naní potrebných opatrení“, ktoré sa nariadili vo viedenskom verdikte.¹⁸

V týchto dňoch vrcholilo Jarossom riadené buržoáznonacionalistické štvanie. Esterházy verejne oslavoval „zväčšené Maďarsko“ a jeho agenti hromadne rozširovali letáky maďarskej armády a Szálasiho strany, ktorými presvedčovali obyvateľstvo južného Slovenska, že sa neobnoví „stará maďarská vláda slúžnych, nebude rozdielu medzi Slovákmi, Maďarmi a Rusínmi, nebudú vládnuť tí, ktorí nie sú priateľmi ľudu“, a ubezpečovali slovenských vojakov, že im maďarská armáda neublíži.¹⁹

Týmito akciami končila zradná úloha EMP na okupovanom území. No, nekončili sľuby funkcionárov. Jaross, už ako samozvaný „vodca“ maďarského obyvateľstva okupovaného územia, dňa 4. novembra 1938 ozval sa z Budapešti. V rozhlasovom prejave sľúbil Maďarom, ktorí ostali na Slovensku, že „v lone časov je deň“, keď sa aj oni vrátia do Maďarska, že horthyovská vláda bude teda pokračovať v revizionistickej politike. Esterházy, „vodca“ maďarskej menšiny na Slovensku, počítajúc s následkami takejto politiky, sľúbil 11. novembra 1938 v Košiciach Horthymu, že „podajú ruku slovenským bratom“ a ponúknu im „spoluprácu za krajšiu budúcnosť.“ Avšak k zabezpečeniu reciprocity žiadal Horthyho, aby sa plne rešpektovali nacionálne cesty Slovákov okupovaného územia, „aby mohli tu tak žiť, ako my chceme žiť tam“. Nato odznela oficiálna deklarácia Horthyho: „Podľa tradícií Sv. Štefana a v duchu jeho koncepcie“ privítal „nemaďarských bratov“, a keďže „na tomto vidieku žijú aj Slováci“ (t. j. v okolí Kosíc), ubezpečil ich, že „pochopenie celého maďarského národa“ zaisťuje im „okrem zvýšenia životnej úrovne aj plnú slobodu slovenského jazyka a kultúry“.²⁰ O hodnote a význame týchto sľubov sa presvedčili Slováci už počas vojenskej diktatúry, ktorá presvedčila aj maďarských pracujúcich o tom, že ich veľké očakávania a nádeje sú neuskutočniteľné v horthyovskom Maďarsku; ba dokonca poučila aj maďarskú buržoáziu a menovite horlivých stúpencov a funkcionárov EMP o tom, že byť príslušníkom vládnuceho národa a vládnucej triedy, a zúčastniť sa na výkone triednej moci sú dve rozličné otázky.

•

Viedenský verdikt umožnil horthyovskej vláde, okupovať 92% ňou v Komárne požadovanej plochy Slovenska a Zakarpatskej Ukrajiny. Na zasadnutí dňa 3. novembra 1938 víťala Imrédyho vláda ministra Kányu a Telekiho, ktorí sa vrátili z Viedne s „darom“ Hitlera a Mussoliniho a s uspokojen-

¹⁸ Nóty čs. vlády z 22. a 26. októbra, maďarskej vlády z 24. a 27. októbra 1938 v zápisnici zo zasadnutia maď. vlády z 27. 10. 1938, OLT.

¹⁹ A XXII 5/51/61, A XXII 581/1938/10, A XXII 7/1938/7 PIA.

²⁰ Kisebbségvédelem, I, 4—5, 43.

ním konštatovala, že „ani iná vláda by nebola dosiahla výhodnejšie rozhodnutie a lepší výsledok“, že arbitrážne riešenie nevyhovelo čs. vláde, a najmä „Slovákom, pretože oni očakávali, že sa im zaistí nielen Bratislava a Nitra, ale aj Košice, Mukačevo a Užhorod“. Škodoradostne referoval Kánya o tom, že návrh Chvalkovského, aby k podpisovaniu rozhodnutia sa zavolať aj Tiso a Vološin, bol Ribbentropom zamietnutý ako zbytočný, že Ciano sa choval „fenomenálne“, a že Anglia a Francúzsko „sa postavili na stanovisko úplného desinteresementu, ba priamo žiadali, aby rozhodovali Nemci a Taliani“.²¹

Imrédyho vláda zdôrazňovala svoje viedenské zásluhy preto, že časť maďarskej buržoázie považovala tento prvý výsledok horthyovskej iredenty za nedostatočný. Maďarské vojsko ešte ani neobsadilo novú „demarkačnú čiaru“, Horthy sa ešte ani neukázal na bielom koni v Komárne a v Košiciach a už sa ozvali kritické hlasy zarytých revizionistov. Nová hranica sa vyznačila od Dunaja pri Šamoríne. V polkruhu odbočila na sever, takže päť západných obcí Žitného ostrova ostalo v ČSR. Severne od Malého Dunaja, pripadol Český prechodne Maďarsku. Hranica okupovaného územia sa tiahla potom severne od železničnej trate Bratislava—Galanta, takže Senec pripadol Maďarsku, — asi po Tardošked. Odtiaľ odbočila na sever a nad Vrábľami, resp. pod Slepčanmi križovala železničnú trať. Odtiaľ sa tiahla zväčša rovnomerne na východ severne od Levíc, až po Modrý Kameň. Odtiaľ pod Modrým Kameňom odbočila nad Lučencom, tiahla sa ďalej na východ na Rimavskú Sobotu. Odtiaľ zase na východ tak, že Jelšava pripadla Maďarsku. Potom pokračovala hranica smerom na východ, severne od Rožňavy a južne od Smolníka a Medzeva. Pod Nižným Medzevom obrátila sa na sever, obišla Košice, križovala rieku Hornád, odtiaľ tiahla na juh, pod Trebišovom znova na východ, takže železničná trať Veľké Kapušany—Užhorod a mesto Užhorod pripadli na okupované územie. Nad Užhorodom tiahla sa hranica potom smerom na juhovýchod, severne a severovýchodne od Mukačeva; odtiaľ zväčša južne a západne od Sevljuša pri obci Čierny Ardiv križovala železničnú trať a končila na hranici Rumunska. Túto čiaru, ktorá odtrhla 10 390 km² slovenského a 1537 km² zakarpatsko-ukrajinského územia, považovala maďarská buržoázia za líniu, vyznačenú „svojvoľne z hľadiska morfológického, ktorá rozpolcuje štrukturálne jednotné územie a nezaručuje bezpečnosť štátnych hraníc“.²² Je pravda, že táto línia odrezala časť slovenského územia, časť organickej súčasti ČSR, ktoré po okupácii ostalo bez hospodárskeho zázemia. Maďarská buržoázia pochopiteľne nebrala ohľad na túto skutočnosť, ale naopak, chcela využiť situáciu k uplatneniu ďalších revizionistických požiadaviek.

²¹ Zápisnica zo zasadnutia maď. vlády z 3. 11. 1938, OLT.

²² Magyar Szemle, 1938, XII, 318.

Pristúpila k tomu už počas okupácie a pri jednaniach československo-maďarskej vládnej komisie o podrobnom vyznačení hraničnej čiary. Maďarská komisia dostala úpravu, rázne presadzovať, aby spoločné pastviny, poľnohospodárske priemyselné podniky, železničné stanice okupovaných obcí pripadli na okupované územie, aby prírodné hranice (hory, lesy) tvorili štátnu hranicu, aby pozemky jednotlivých obcí sa nedelili a aby sa získala čím väčšia zalesnená pôda. Osobitne sa podčiarkovala potreba získať nehnuteľný majetok poľnohospodárskej školy v Eberharde, ako i pohraničné pastviny žrebčincov. Také a podobné požiadavky uplatňovala väčšina zo stodesať pohraničných obcí okupovaného územia.²³

Požiadavky horthyovskej vlády sprevádzali rôzne provokačné akcie, organizované teroristickými tlupami „rongyosgárda“, agentami a provokatérmi štátnej polície a kontrašpionážnych orgánov, ako i agitátormi nyilašov (šípových krížov). Prenikali na územie ČSR a v pohraničných obciach Slovenska huckali tamojšie maďarské obyvateľstvo, aby demonštrovali za pripojenie ich bydliska k Maďarsku, organizovali ozbrojené útoky proti čs. vojenským posádkam, četníckym staniciam a finančnej stráži (v Jasove, v okolí Mukačeva, pri Sevljuši, v Chuste a inde), provokovali krvavé ruvačky medzi slovenskými a maďarskými nacionalistami a pod. V pohraničných obciach okupovaného územia štvili nyilaši proti Čechom a vyzývali fanatizovaných ľudí, aby obsadili ďalšie slovenské územie.²⁴

Širšia verejnosť sa nedozvedela o týchto akciách. Okupované územie sa hermeticky uzavrelo, železničná a cestná osobná doprava sa zastavila pre civilné obyvateľstvo, súkromný telefónny a telegrafický styk sa suspendoval. Trianonské hranice boli oprávnení prekročiť smerom z Maďarska na okupované územie, okrem vyslaného vojska, žandárstva, polície, finančnej stráže a colníkov a k vojenským veliteľstvám pridelených civilných úradníkov, len železničiar a poštári s osobitnou legitimáciou, cudzinci s pasom a osobitným povolením šéfa generálneho štábu a vo výnimočných prípadoch obyvateľa Maďarska, najmä pohraničného pásma, s osobitnou cestovnou legitimáciou šéfa generálneho štábu. Z okupovaného územia mohli prejsť do trianonského Maďarska, okrem spomenutých úradných osôb, cudzinci s platným pasom, obyvateľa okupovaného územia s osobitnou legitimáciou príslušného okresného vojenského veliteľstva. Nové severné hranice obsadilo maďarské vojsko, obmedzilo premávku aj tam na malý

²³ Nariadenie šéfa generálneho štábu (v ďalšom šgšt) maďarskej armády č. 236 hdm vkf 1938, ŠA Bojnice.

²⁴ Obv. notariát Vajka 261/1939, Šamorín 221/1939 o stravovaní a ubytovaní členov „rongyosgárda“; situačná zpráva stopovacej centrály maď. št. polície č. 19.961/1938 pod č. A XXII 7/1938/7 PIA; tam pripojený leták nyilašov s výzvou, aby každý maďarský vojak spieval pesničku: „Horthy Miklós azt üzente, verjünk reá a csehekre, Szálasí majd odavezet, s agyonútjük a cseheket... megy előre a magyar had, menetel a Felvidékre, mert Szálasí a vezére...“

pohraničný styk a prepustilo prakticky len demobilizovaných vojakov čs. armády a vojenských zbehov maďarskej národnosti. Osobná a nákladná premávka na hraniciach sa obnovila až 5. decembra 1938.²⁵

Obyvateľstvo okupovaného územia videlo však odchádzať motorizované, modernými zbraňami, tankami, delostrelectvom vyzbrojené čs. jednotky, a prichádzať narýchlo mobilizované maďarské vojsko v starých uniformách a so zbraňami, ktoré prežili porážky r. 1918 v Rusku a v Taliansku, vysilených starších rezervistov, frontových vojakov z prvej svetovej vojny, „motorizovaných“ bicyklami, na rekvirovaných koňoch a roľníckych vozoch s namontovanými guľometmi, pravdaže s dôstojníckym sborom v plnej paráde, s cis. a kráľ. vyznamenaniami. Unavených a hladných „honvédov“ umiestených v stodolách pohostili polievkou a chlebom, kým páni dôstojníci sa nasťahovali do „panských domov“, kde ich „oslobodení bratia“ vítali so šampanským a cigánskou hudbou, ktorá neprestala šíriť sviatočnú náladu denno-denne od rána do rána. Jeden zo sľubov Esterházyovcov a Jarosovcov, že po „oslobodení“ neprestanú oslavy pri víne a cigánskej hudbe, sa teda splnil pre mnohých; na ostatné, vážnejšie a dôležitejšie sľuby sa však zabudlo už počas vojenskej diktatúry.

Horthyovská vláda bola od svojho vzniku kontrarevolučná, fašistická diktatúra finančnej oligarchie a veľkostatkárskej aristokracie. Vonkajšie formy tejto fašistickej diktatúry sa prispôbili historickým, spoločenským a hospodárskym podmienkam ako i medzinárodnému postaveniu Maďarska a národným osobitostiam Maďarov. Fašistická podstata horthyovského režimu sa z týchto príčin zakrývala parlamentárnou formou vlády. Za opo-
nou formálnej ústavnosti, systému viacerých politických strán, včítane sociálnej demokracie, zachovania starých „svätých tradícií“ sa riešili vnútro-
triedne skupinové záujmové rozpory medzi buržoáziou a veľkostatkárstvom a uskutočnila sa teroristická fašistická diktatúra pomocou štátneho aparátu prepleteného feudálnymi prežitkami. Vojsku, žandárstvu, polícii, župným orgánom pomáhali aj stovky rôznych cirkevných a svetských spoločenských organizácií a spolkov.

Je pochopiteľné, že pri takomto systéme vlády, horthyovská klika musela aj počas okupácie odtrhnutého územia zachovávať niektoré legálne formy, tým viac, že viedenské rozhodnutie jej uložilo určité záväzky a viazali ju aj sľuby, ktoré nemohla naraz odvolať. Na svojom zasadnutí dňa 5. novembra 1938 začala maďarská vláda rokovať o návrhu zákona ohľadne pri-

²⁵ Nariadenie šgšt 381.021/1 hdm Ia. vki 1938, 70.199/el. 19-1938, 381.202/7 hdm. Vki. 1938, OA Šamorín.

pojenia okupovaného územia. Popri otázkach parlamentného zastúpenia maďarského obyvateľstva okupovaného územia navrhlo sa vyžiadať zmocnenie pre vládu, aby mohla robiť nevyhnutné opatrenia aj v prípadoch, kde by bol inak potrebný zákon a ktoré by sa predkladali parlamentu na schválenie do 6 mesiacov. Ďalej sa malo vyriešiť, že prechodne platia čs. zákony, pokiaľ nie sú v rozpore s maďarským právnym poriadkom. Napokon — a to malo byť jadrom zákona — mal parlament schváliť všetky opatrenia ministrov a vlády vykonané pred účinnosťou zákona. Táto klauzula mala dodatočne a globálne schváliť svojvoľnosti vojenskej diktatúry. Preto sa návrh zákona predložil parlamentu až po vymenovaní druhej vlády Imrédyho (16.11. 1938) a schválil sa pod čísl. 1938/34.²⁶ Medzičasom od 5. novembra 1938 prešla výkonná a nariadená moc na okupovanom území do rúk šéfa generálneho štábu, ako *hlavného vládneho poverenca*, s právomocou „správy pripojeného územia v každom odvetví a v každej otázke politickej, hospodárskej, spoločenskej a výchovnej“. Ako poradcu mu pridelili A. Jarossa, „znalca“ pomerov²⁷ a politického predstaviteľa maďarskej buržoázie okupovaného územia.

Odtrhnuté územie okupovali štyri miešané brigády maďarského vojska. Ich velitelia vykonávali príkazy šéfa generálneho štábu na svojom operačnom území. K veliteľom brigád pridelili 4 ministerských poverencov, podriadených Jarossovi, právomoc ktorých zanikla zrušením vojenskej správy. Formálnosť tejto funkcie je zjavná z toho skutku, že o menovaní ministerských poverencov rozhodla vláda deň pred zavedením civilnej správy, takže poverenci sa prakticky úradu ani neujali.²⁸

Príkazy veliteľov brigád vykonávali vojenský velitelia okresov a miest. K okresným a mestským vojenským veliteľom určil minister vnútra z miestnych obyvateľov, „ktorí mali vedúcu úlohu v živote Maďarov okupovaného územia“, t. j. z funkcionárov EMP, počtom 28 poradcov vo funkcii ministerských poverencov. Títo poradcovia mali za 25 Pengő dennej odmeny predstierať, že vojenská správa rešpektuje záujmy miestneho maďarského obyvateľstva. No o ich menovaní rozhodla vláda tiež až 25. novembra, t. j. nie celý mesiac pred zavedením civilnej správy.²⁹

Zástupcovia miestneho obyvateľstva nemali teda faktický vplyv na účinkovanie vojenských veliteľov. Po odbornej stránke slúžili im referenti, delegovaní jednotlivými ministerstvami a inými ústrednými úradmi do každé-

²⁶ Zápisnica zo zasadnutia maď. vlády z 5. 15. a 16. 11. 1938. OLT.

²⁷ Zápisnica zo zasadnutia maď. vlády z 3. 11. 1938. OLT.

²⁸ Za ministerských poverencov menovali: Lad. Hevessyho, býv. hl. slúžneho v Turní, I. Bartala veľkostatkára z Etrekarča (Žitný ostrov), dr. A. Korlátha poslanca z Užhoroda, baróna P. Schella veľkostatkára z Veľkej Idy. Zápisnica zo zasadnutia maď. vlády z 20. 12. 1938.

²⁹ OA Šamorín, nar. šgšt 381.108/1-38, zápisnica zo zasadnutia maď. vlády z 25. 11. 1938.

ho okresu a mesta, kde likvidovali čs. okresné úrady a mestské magistráty, nahradili ich slúžnovskými úradmi a notariátmi a zavádzali všade maďarskú administratívu.³⁰ Títo úradníci, spolu so slúžnými, ktorí pochádzali takisto z trianonského Maďarska, robili potrebné civilné opatrenia pod ochranou vojska, žandárstva a polície.³¹

Dňom 16. novembra 1938 sa Jaross stal členom maďarskej vlády ako minister bez torby pre veci okupovaného územia. Konkrétne vymedzenú právomoc nemal. Jednotlivé ministerstvá mali si vyžiadať jeho mienku, ak nariadili dajaké opatrenia alebo vydávali ministerské úpravy, rozšírili platnosť maďarských právnych predpisov alebo robili osobné a vecné presuny ohľadne okupovaného územia. To však ostalo zväčša na papieri. Počas vojenskej správy mal Jaross dohliadať ďalej na činnosť „civilnej skupiny“ šéfa generálneho štábu, do ktorej každé ministerstvo delegovalo 1–2 zástupcov a ktorá riadila vlastne prácu slúžnych a vládnych poverencov, ďalej „unifikačnej skupiny“, zriadenej Najvyššou radou obrany štátu, a „politickej a hospodárskej skupiny“, ktorá mala pozostávať zo znalcov okupovaného územia.³² Lenže činnosť „civilnej skupiny“ a jej podriadených vládnych poverencov prestala dňom 21. decembra 1938, „unifikačná skupina“ nič neuskutočnila zo svojich plánov a na mienku znalcov „politickej a hospodárskej skupiny“ maďarské úrady neboli zvedavé. Ministerstvo Jarossa sa takto obmedzilo od začiatku na dočasné intervenčné stredisko pre sklamaných členov EMP.³³

V oblasti justície robili sa tieto opatrenia: Prechodne ostali v platnosti čs. zákony, ktoré sa však prakticky neaplikovali, pretože civilné súdnictvo spočívalo, a súrne veci prejednával vojenským veliteľom delegovaný maďarský súd. Trestné súdnictvo vykonávali vojenské sudy aj nad civilným obyvateľstvom. Riadne sudy mali začať svoju činnosť až 1. januára 1939.³⁴

Popri spomenutých orgánoch zriadili sa ešte štyri komisie, predvídané viedenskou arbitrážou. Komisia pre určenie hraníc, pre otázky národných menšín, pre štátne občianstvo (opcia), a pre hospodárske a dopravné veci.

³⁰ Väčšinu týchto úradníkov delegovali z Budapešti na trvalú službu, ako správnych, zásobovacích referentov, obvodných správcov nákupných organizácií, okresných hospodárskych dozorcov, organizátorov „sociálnej pomoci“ (Maďar za Maďara, Zelený kríž) atď. Iní, napr. úradníci Maď. národnej banky, poverenci pošty, tabakového monopolu, zdravotníctva, štatistického úradu a pod., mali poverenie prechodného rázu. Zpráva okr. voj. veliteľa Šamorín, 79/38, nar. šgšt pod 6. 162/1938, OA Šamorín.

³¹ Popri žandároch preložili na okupované územie 200 policajných úradníkov a 800 policajtov. Zápisnica zo zasadnutia maď. vlády z 20. 12. 1938.

³² Na čele „civilnej skupiny“ stál štátny tajomník Vojtech Csatóry, na čele „unifikačnej skupiny“ min. radca I. Weisz a ako znalcov menoval Jaross: G. Lőkő, Št. Vukoviča, J. Fleischmanna, O. Bárczyho, J. Oelvedyho, dr. J. Kukorellyho a A. Gála, členov EMP. Zápisnica zo zas. maď. vlády z 16. 11. 1938, OLT.

³³ Zápisnica zo zas. maď. vlády z 2. 2. 1939, OLT.

³⁴ Nar. šgšt 281.013/12 OA Šamorín, zápisnica zo zas. maď. vlády z 20. 12. a 23. 12. 1938, nariadenie ME 7780/1938.

Pre postoj horthyovskej vlády bola príznačná skutočnosť, že ohľadne formy československo-maďarských dohôd, ujednaných spomenutými komisi-ami, zaujala stanovisko, že medzištátne ujednania ohľadne pripojenia okupovaného územia k Maďarsku nevyžadujú osobitné legislatívne opatrenia. Toto stanovisko sa zdôvodnilo tým, že spomenuté medzištátne ujednania sú vlastne prevádzajúcimi opatreniami obsahu viedenského verdiktu a ako také spadajú do kompetencie vlád, resp. vládných komisií. Stačí ich uzavrieť — po predchádzajúcom súhlase hlavy štátu — vo forme ujednaní československej a maďarskej vlády, podpísaných predsedami vládných komisií. Maďarská vláda nechcela mať proste zákony, ktoré by obsahovali napr. československo-maďarské dohody o realizácii ochrany menšín.³⁵

Administratíva v jednotlivých okresoch sa prevzala pomerne hladko. Služny a zástupca vojenského veliteľa spísali zápisnice o obsadení verejných budov, o nájdenom inventári a zisťovali tých, ktorí používali budovy a iné nehnuteľnosti patriace ku dňu 1. novembra 1918 do vlastníctva uhorského štátu. To znamenalo, že horthyovská vláda neuznáva skutočnosť, ktoré nastali v rokoch 1918—1938, a chce reštituovať majetok Uhorska zpred prvej svetovej vojny. Služní, ktorí vystriedali okr. náčelníkov, uverejnili prvé opatrenia vojenskej správy. Odstránili čs. štátny znak a úradné označenia, uzavreli matriky, vydali zdravotnícke vyhlášky, policajné opatrenia atď. Obsadili čs. notariáty a obvodné notariáty zväčša úradníkmi z Maďarska, ktorí v svojich obvodoch robili podobné opatrenia.³⁶ Ich neodkladná úloha spočívala v spísaní škôd, zapríčinených čs. vojskom v čase medzi viedenským rozhodnutím a príchodom maďarskej armády, pre účely medzištátneho jednanja.³⁷ Urýchlene sa fabrikovali dlhé zoznamy zväčša vymyslených „násilností“, do ktorých sa pojali aj rabovačky spáchané miestnym obyvateľstvom. Z veľkého počtu obcí a okresov však napriek urgenciám neposielali žiadne zoznamy resp. predkladali negatívne zprávy.³⁸ Ministerstvo vnútra delegovalo preto osobitných odborných referentov, ktorí kontrolovali prihlásenú resp. neprihlásenú škodu a urobili

³⁵ Zápisnica zo zas. maď. vlády z 3. 11. a 12. 12. 1938 OLT. Na čele komisie pre otázky národných menšín stál štátny tajomník Pataky, vedúci menšinového oddelenia predsedníctva vlády, ktorý riadil vlastne národnostnú politiku horthyovského Maďarska.

³⁶ Zápisnica o prevzatí verejných budov z 9. 11. 1938, nar. voj. veliteľstva v Komárne č. 25/1938, OA Šamorín. Zápisnica o prevzatí okr. úradu v Želiezovciach č. 55/1938 ŠA Bojnice, zpráva hl. služného č. 6101/1938, zpráva voj. veliteľa ministerstvu vnútra, č. 38/1938 OA Šamorín.

³⁷ Nar. šgšt 10.239/2-1938, OA Šamorín.

³⁸ Zpráva okr. voj. veliteľa č. 62/1938, obežník pre obv. notárov č. 507/38 OA Šamorín, Zpráva notárskeho úradu v Rožňave č. 9043/38 MA Rožňava.

súčasne aj inventarizáciu pohľadávok a dlžôb miest, obcí a okresov, v ich správe sa nachádzajúcich podnikov, ústavov, zariadení, ako aj súpis ostatného verejného majetku včítane justičného odboru.³⁹

Miestni funkcionári EMP sa uplatňovali v prvých týždňoch okupácie pri preverovaní a dočasnom zamestnaní štátnych a verejných úradníkov. Podľa prvého nariadenia šéfa generálneho štábu mali vojenský velitelia vybrať služobný sľub od tých zamestnancov, proti ktorým z hľadiska národnej spoľahlivosti neboli námietky. Ďalším nariadením sa doplnila úprava tak, že sľub sa nemá vybrať od zamestnancov-Židov, ani vtedy, keď boli už pred 1. septembrom 1938 vo verejnej resp. štátnej službe; zamestnancov, proti ktorým sa uplatňovali námietky, ponechali dočasne v službe bez vybraného sľubu, do skončenia preverovacieho konania.⁴⁰ Vojenský velitelia interpretovali toto nariadenie nejednotne a keďže nepoznali miestne pomery, robili kádrové zásahy zväčša podľa návrhov funkcionárov EMP, diktovaných osobnými záujmami, nepriateľstvom, intrigami, rodinkárstvom, pomstychtivosťou, konkurenciou a pod. Následkom toho odstránili a často vyhostili z úradníctva a predstavenstva obcí a okresov nielen Slovákov, ale aj volených funkcionárov a starých úradníkov maďarskej národnosti, s odôvodnením, že sympatizovali s agrárnou alebo sociálno-demokratickou stranou, že sa postavili proti EMP a pod.⁴¹ Táto prax vyvolala pochopiteľne nespokojnosť a rozhorčenie maďarského obyvateľstva, takže šéf generálneho štábu musel vydať novšie nariadenie, ktorým ujednotil konanie. Nariadil vykázať všetkých verejných zamestnancov, ktorých čs. vláda preložila na okupované územie po r. 1918 z oblasti, ktorá nepatrila k „historickému Uhorsku“, t. j. z Čiech a Moravy. Vykázané osoby museli opustiť okupované územie do 48 hodín. Takým istým spôsobom odstránili aj čs. verejných zamestnancov preložených na okupované územie po 1. septembri 1938, vyjmúc Maďarov. Je príznačné, že týchto maďarských úradníkov — väčšina ktorých sa dostala na okupované územie po 1. septembri 1938 na vlastnú žiadosť, keďže po Mníchove počítali s okupáciou a chceli žiť pod maďarskou vládou — podľa spomenutého nariadenia *neprevzali* automaticky do služieb maďarského štátu, ba nevyplatili im ani služobné požitky. Vojenský velitelia mali zisťovať, či sa preložili výmenou [za slovenského úradníka] na systemizované a uprázdnené miesto alebo ich miestami sa zvýšil počet úradníkov. Zoznamy takýchto administratívnych úradníkov, sudcov, verejných notárov, profesorov, učiteľov, zriadencov, atď., mali sa

³⁹ Nar. BbM 98.374/38, BbM 2440/1939, šgšt 268/vkf. polg. csop. Km. 38 OA Šamorín.

⁴⁰ Nar. šgšt 381.105./5-1938 z 9. 11. 1938 telegraficky intimované vojenským veliteľom, nar. veliteľa brigády v Komárne 20.073/38 OA Šamorín.

⁴¹ Hlásenie voj. veliteľa v Šamoríne min. vnútra č. 38/1938, rozhodnutie hl. slúžneho v Šamoríne, č. 67/1938, výmer o výmene členstva obecného zastupiteľstva v Čeklise, OA Šamorín.

vyhotovíť do 22. novembra 1938. No, nestalo sa tak, a tým sa rozmnožil počet tých Maďarov, ktorí už v prvých týždňoch okupačného režimu sa ocitli v neočakávane prekérnej situácii, a preto rýchlo vytriezveli z nacionálneho opojenia.

Tento postup sa zachoval aj proti Maďarom, ktorí slúžili ako dôstojníci v čs. armáde, u čs. četníctva, polície, finančnej stráže. Avšak na druhej strane, takéto rigorózne predpisy neplatili pre Nemcov; podľa spomenutého nariadenia, „neslobodno aplikovať ustanovenia bodu 1 na osoby sudetoneckého pôvodu“.⁴² Už tu sa ukázalo, že vojenská správa mala pripraviť miesta vo verejnej správe pre nezamestnaných úradníkov z trianonského Maďarska aj na úkor „oslobodených bratov“. Podobne sa zakročilo aj v štátnych ústavoch, zariadeniach, podnikoch atď. V decembri r. 1938 pri súpise obsadených a neobsadených miest v úradoch, na súdoch, vo verejných inštitúciách, ústavoch a podnikoch sa zistilo, že následkom spomenutých opatrení asi 50 % úradníkov a zamestnancov opustilo okupované územie ešte pred zavedením civilnej správy.⁴³

Pri obsadzovaní uprázdnených miest mala platiť inštrukcia šéfa generálneho štábu, že „pri nedostatku schopnej osoby treba podať hlásenie brigádnemu veliteľstvu“. Okresní vojenský veliteľia však obišli túto inštrukciu, a „schopnú osobu“ si zavolali z trianonského Maďarska, z okruhu príbuzných, priateľov, známych atď. Na zárok Jarossa vydal potom šéf generálneho štábu telegrafický rozkaz, v ktorom upozornil, že náhradu treba hľadať predovšetkým „medzi obyvateľmi oslobodeného územia, ak majú predpísanú kvalifikáciu, boli čs. štátom predčasne prepustení alebo pensionovaní, resp. ich potomkami“. Len keď sa nenašiel takýto uchádzač, mal vojenský veliteľ podať návrh na delegovanie úradníka z trianonského Maďarska.⁴⁴ Inými slovami, pridelovanie „anyášov“ (osôb z trianonského Maďarska) si chcel vyhradiť úrad šéfa generálneho štábu a prednostné právo „oslobodených“ obyvateľov maďarskej národnosti ostalo vo väčšine prípadov nesplneným sľubom. Žiadosti miestnych obyvateľov o prijatie do verejnej služby sa už ani neregistrovali.⁴⁵ Miestne organizácie EMP museli

⁴² Nar. šgšt. 190. vkf. polg. csop. Km-1938, hl. sláznovský úrad Šamorín č. 151/1938, 374/1938 OA Šamorín, vojenský veliteľ Lučenec č. 734/1938, MA Lučenec.

⁴³ Zpráva voj. veliteľa v Šamoríne č. 387/38, 279/38, OA Šamorín. Výnos mestského notariátu v Rožňave č. 730/1938 MA Rožňava. Nar. šgšt. 810/1938 OA Šamorín. V tabakovej továrni v Komárne prepustili jednu ženu preto, že jej muž je št. úradníkom a „to stačí pre jednu rodinu“, iného zamestnanca preto, že je neznášanlivý, a robotníka, podľa mienky „poverenca EMP komunistu špicľa“. Hl. slúžny Levice č. 105/39, OA Levice.

⁴⁴ Inštrukcia šgšt. 381.026/5-1938, výnos voj. veliteľstva v Komárne 20.0001/1938, 20.038/1938, voj. veliteľstva v Šamoríne, 43/38, OA Šamorín.

⁴⁵ Na ilustráciu, obežník okr. voj. veliteľstva v Šamoríne, notárskym úradom z 19. 11. 1938 č. 161/38: „Prostredníctvom obv. notariátov prichádzajú do nášho úradu hromadne žiadosti, v ktorých kde-kto chce vstúpiť do verejného zamestnania. Úrad je preplnený

konštatovať, že vojenská veliteľia a slúžni potrebovali ich pomoc, len pokiaľ sa mali miesta uprázdniť; pri obsadzovaní lepšie platených miest však rozhodovali bez nich.⁴⁶ Ministerstvo Jarossa dostalo toľko sťažností, že šéf generálneho štábu musel znova zmeniť inštrukcie, pravdaže len ohľadne už spomenutých nadpočetných verejných zamestnancov maďarskej národnosti preložených na okupované územie po 1. septembri 1938. Nariadil im vyplatiť „stravnú výpomoc“ vo výške posledného mesačného platu. To znamenalo, že z obnosu, ktorý dostali v ČSR za jeden mesiac, mali vyžiť od 3. novembra do 31. decembra 1938, prípadne i ďalej, ak nenašli dajaké zamestnanie.⁴⁷

Nie div, že nezamestnaná maďarská buržoázna inteligencia obsadzovala často násilne miesta vo verejnej správe okupovaného územia. Pre túto vrstvu sa tu otvárali ozaj možnosti prekonať dlhoročnú biedu a pod heslom „pomoci zväčšenej vlasti“, získať zamestnanie s fixným mesačným platom. Lenže ich bolo primnoho na obmedzený počet uprázdnených miest a preto bojovali za každé miesto medzi sebou i s „oslobodenými bratmi“, a vyhral ten, kto mal silnejšieho a vplyvnejšieho protektora u vojska. A pritom boli príjmy, o ktoré sa tak urputne zápasilo, veľmi skromné. Pridelení odborní referenti mali nárok len na cestovné a diurnium a dostávali na to predavky do 300 Pengő. Okresní vojenská veliteľia dostávali na vecné výdavky spojené s okupáciou 1000 Pengő na vyúčtovanie. Dočasne prijatí verejní zamestnanci s vysokoškolským vzdelaním dostali do 120 Pengő, so stredoškolským vzdelaním do 100 Pengő, s nižším vzdelaním do 80 Pengő a sluhom a zriadencom vyplácali do 60 Pengő mesačne.⁴⁸ Pravda, tieto minimálne platy sa doplňovali desať a viacnásobne nákupom lacného priemyselného tovaru z čs. zásob, „honorármi“ za rôzne intervencie a vybavovania (živnostenské listy, cestovné povolenia atď.), „priateľskými pôžičkami“ miestnych potentátov za sľúbené intervencie u „vplyvných osobností“ v Budapešti atď.; skrátka korupcia a výhlady na definitívne zamestnanie vyvážili malé platy. Takto sa stretávala „oslobodená“ a trianonská maďarská buržoázia na platforme „horthyovského spôsobu panského života“ a podľa zásady ruka ruku myje, snažili sa prísť na svoj účet.

•

a) osobne prichádzajúcimi uchádzačmi ... Toho času sú tunajšie úradné miesta obsadené a preto takéto žiadosti neprijímame. Na uprázdnené miesta sa v budúcnosti vyplíšu konkurzy.“ OA Šamorín.

⁴⁶ Sťažnosť miestnych organizácií EMP vo veci obsadzovania obecných zastupiteľstiev z 12. 12. 1938, OA Šamorín.

⁴⁷ Nar. šgšt 1211 vkf. polg. csop. 1938 z 3. 12. 1938, OA Šamorín.

⁴⁸ Nar. BÜM 12,178/el. OM., voj. veliteľstvo Šamorín č. 375/38, voj. veliteľstvo Komárno č. 21.255/38 polg., 381.126/38, šgšt 234/38, OA Šamorín.

Hospodárske opatrenia za vojenskej správy sa uviedli finančnou transakciou, ktorá citeľne poškodila obyvateľstvo okupovaného územia. Nariadenie šéfa generálneho štábu z 5. novembra 1938 o finančnej správe uložilo daňovým úradom a finančným riaditeľstvám na okupovanom území, aby pod dozorom a kontrolou veliteľstva brigády pokračovali vo svojej činnosti podľa čs. predpisov. Osobné a vecné výdaje spojené so správou okupovaného územia mali financovať daňové úrady z bežných daňových príjmov. Poukazy sa mali previesť v maďarskej mene v pomere 1 : 7 (1 Kčs = 14,28 hal., resp. 7 Kčs = 1 Pengő). Dane sa mali vyrubiť podľa čs. predpisov, zabezpečiť a vymáhať. Z inkasovaných daní mali daňové úrady poukázať príslušné časti mestám, obciam atď. Továrne na liehoviny, droždie, ocot, ďalej liehovary, trafiky ostali v prevádzke, takisto aj krčmy. Ba v obciach, kde krčma nebola, mohol vojenský veliteľ vydať novú koncesiu.⁴⁹

Výmena peňazí sa začala 15. novembra a skončila už 19. novembra 1938.⁵⁰ Touto akciou sa odčerpali značné peňažné prostriedky buržoázie a malých sporiteľov, keďže reálna hodnota 1 Pengő nepresahovala 5 Kčs. Nadhodnotenie maďarskej meny malo značný vplyv aj na vytváranie cien predmetov dennej potreby, a tým sa poškodili predovšetkým pracujúci. V stagnujúcom hospodárskom živote, po výmene peňazí nastal citeľný nedostatok peňažných prostriedkov. Táto skutočnosť mala potom spätný odraz aj na bežné vymáhanie splatných daní. Ľudia si pochopiteľne i mysleli že „staré“ československé dane nebude vymáhať „materská krajina“, no jednako bol výsledok ten, že vydaná úprava o financovaní okupačnej správy z miestnych štátnych príjmov sa nedala plniť. Výzvy na zaplatenie daňových nedoplatkov, prémie na splnenie tejto povinnosti ostali bez ozveny.⁵¹ Následkom toho nastali veľké ťažkosti v hospodárení miest a obcí; nedostali im prináležajúce prirážky k priamym daniam, nemohli zaplatiť ani najnutnejšie mzdy a platy svojich zamestnancov. Služnovské úrady a úrady brigádnych veliteľstiev dostávali napokon dajaké prostriedky zo štátneho rozpočtu,⁵² ale z toho sa nedali uspokojiť všetky požiadavky. Napr. pre vyplatenie náležitostí dôchodcov a invalidov vojenská správa nemala finančné krytie.⁵³

Ďalšie hospodárske opatrenia vojenskej správy ešte jasnejšie ukázali, že zabezpečenie záujmov miestneho obyvateľstva nie je prvoradou úlohou horthyovskej vlády. K okresným vojenským veliteľstvám pridelení hospo-

⁴⁹ Nar. 381.106/2 Hdm. vkf. polg. csop. 1938.

⁵⁰ Nar. voj. veliteľstva Komárno 20.117/938, vyhláška národnej banky, OA Šamorín.

⁵¹ Vyhláška voj. veliteľstva Komárno, 200.102/polg. 1938, ŠA Bojnice.

⁵² Na krytie výloh, spojených s organizáciou civilnej správy okupovaného územia, vydala maď. vláda do konca r. 1938 spolu 2 600 000 Pgő. Zápasníca zo zas. maď. vlády z 3. 12. 1938 OLT.

⁵³ Mestský úrad Rožňava, 8882/38, MA Rožňava.

dárski dozorcovia zisťovali a zaisťovali zásoby potravín⁵⁴ (obilie, múku, cukor atď.) Podľa nariadenia šéfa generálneho štábu zaistené zásoby mali slúžiť predovšetkým pre zásobovanie miestneho obyvateľstva a „len po uspokojení týchto potrieb disponujú s nimi vojenské útvary“. Avšak o tom, či zásoby potrebuje civilné obyvateľstvo, alebo sa použijú pre potreby vojska, rozhodovali velitelia brigád. Vojsko „kupovalo“ zásoby za denné obchodné ceny, a pre miestne obyvateľstvo potrebné zásoby prevzali „národne-politicky spoľahlivé kresťanské firmy“.⁵⁵ V praxi to vyzeralo tak, že zásoby, ktoré sa prihlásili alebo našli, prevzala vojenská správa a privilegované výkupné družstvá (Hangya) za úradný kurz (1 Kčs = 14,28 hal.), teda skoro zadarmo. Mlyny, cukrovary, veľko- a maloobchodníci — často podplácaním hospodárskych dozorov — zatajovali preto a skrývali svoje zásoby. Predávali tomu, kto mal maďarské peniaze a platil „primerané“ ceny. Zásoby vykupovali takto obchodníci, agenti, sprostredkovatelia, špekulanti z trianonského Maďarska, ktorí pomocou vojenských orgánov prenikali do uzavretého okupovaného územia. Miestni obyvatelia, poškodení výmenou peňazí, a najmä zamestnanci a pracujúci bez stáleho zárobku postrádali základné životné potreby už v prvých týždňoch vojenskej diktatúry.

Aj roľníci pocítili následky okupácie. K okupácii došlo v čase, keď roľníci začali speňažovať svoju úrodu. V Maďarsku mala monopol výkupu obilia firma Futura. Ostatné poľnohospodárske produkty a hydinu vykupovali privilegované obchodné spoločnosti a družstvá. V druhom týždni vojenskej správy sa vydala vyhláška, že „k výkupu povolaný orgán (Futura)“, začne nakupovať pšenicu v najbližších dňoch, a že „hydinu vykupuje družstvo (Hangya) na týždenných trhoch za úradne stanovenú výrobnú cenu“. Výkupná cena pšenice včítane nákladky do železničného vagónu robila 19,25 Pengő. Už táto cena (134,75 Kčs) bola podstatne nižšia než posledná výkupná cena v ČSR, ktorá robila k 3. novembru 1938 157 Kčs netto (t. j. na mieste kúpy, bez nákladov dopravy a naloženia do vagónov).⁵⁶ Ale ani za túto cenu sa nedalo predávať, lebo úradný nákup napriek ohláseniu nezačal. Namiesto toho sa objavili na dedinách obchodníci z trianonského Maďarska a využijúc tieseň roľníkov, vykupovali obilie za ešte nižšie ceny (za pšenicu platili asi 14 Pengő, t. j. 100 Kčs.) Čierny výkup obilia dosiahol také rozmery, že vojenský velitelia museli osobitnými vyhláškami ukludňovať roľníkov, že „štát sa postará o výkup za primerané ceny“, len sa nepovedalo, že kedy to bude a z čoho si má kúpiť roľník také predmety dennej

⁵⁴ Vyhláška voj. veliteľstva Komárno 20.124/1938, obežník Šamorín 493/38, ŠA Bojnice.

⁵⁵ Nar. šgšt 381.123/14 hdm. vkf. csop. 1938, OA Šamorín.

⁵⁶ Vyhláška voj. veliteľstva Komárno 20.124/1938, obežník Šamorín 493/38, ŠA Bojnice, OA Šamorín. Aj pri ostatných produktoch sa prejavil tento nepomer v cenách. Cena zemiakov napr. obnášala pred okupáciou 25 Kčs (výrobná) — 30 Kčs (maloobchodná) za 1 q. V novembri 1938, 2,50—3 Pengő, t. j. 17,50—21 Kčs.

potreby, ktoré sám neprodukuje. Nezakročilo sa ani proti pranierovaným „nezodpovedným kefasom“ a neprezradilo sa, ako dopravovali svoju korisť cez uzavreté hranice do trianonského Maďarska, kde ju predávali so značným ziskom.⁵⁷ Bolo však verejným tajomstvom, že bez pomoci okupačných orgánov sa nemohla uskutočniť táto veľkolepá obchodná transakcia, do ktorej sa hmotne zainteresovali nielen veľkoobchodníci okupovaného územia, ale i funkcionári vojenskej správy, od miestnych vojenských veliteľov začínajúc po železničných strážcov, všetci „anyáši“, ktorí vo svojej úradnej právomoci mohli „pomáhať“ a za pomoc boli ochotní prijať peňažnú „odmenu“.

Také a podobné obchodné transakcie (aj s priemyselným tovarom) neboli by vadili vládnym kruhom, predsa materiálne výhody prinášala okupácia predovšetkým určitým kruhom maďarskej buržoázie a že sa oni ruvali o čo najväčší podiel, to bolo v súlade s kapitalistickým spôsobom podnikania. Lenže toto lúpežné vypratanie československých zásob sa spojilo s citeľným nedostatkom tovaru a s rapídnyim zvyšovaním maloobchodných cien. Túto skutočnosť si musela všimnúť vláda, pretože verejná mienka reagovala veľmi citlivo a namiesto konsolidácie pomerov, rozšírila sa protirežimová nálada už počas vojenskej diktatúry. No, prenikavejšie protiopatrenia sa nerobili, ani sa robiť nechceli, pretože udržanie zlepšenej nálady v trianonskom Maďarsku bolo pre vládnuce triedy dôležitejšie než rozptýlenie nedôvery a sklamaní obyvateľstva okupovaného územia. Vládne opatrenia sa obmedzili na beznádejnú maximalizáciu cien, na hrozbu trestným stíhaním predražovania a na propagáciu optimistickej perspektívy, že ide len o prechodné nedostatky. Ceny sa úradne fixovali na hladine predokupačnej a mechanicky sa prepočítali na maďarskú menu v pomere 1:7. Takéto nereálne ceny platili však len na vyhláškach, ale na trhu a v obchodoch za nich tovaru nebolo.⁵⁸

V takejto situácii bolo verejné zásobovanie úplne rozhárané. Potraviny boli len na čiernom trhu, za ceny, ktoré pracujúci človek platiť nemohol. Domácnosti ostali bez paliva, podniky bez pohonných hmôt.⁵⁹ Väčšina obyvateľstva čakala s obavami a nepredvídanými existenčnými starosťami na nastávajúce zimné mesiace.

Veľký záujem obchodníkov a podnikateľov trianonského Maďarska o poľnohospodárske produkty okupovaného územia trval len dotiaľ, dokiaľ sa

⁵⁷ Obežník voj. veliteľstva Rožňava, 49 šgšt/1938 MA Rožňava, voj. veliteľstvo Šamorín 11/1938, OA Šamorín.

⁵⁸ Nar. šgšt 381.111/4/38, vyhláška voj. veliteľstva Šamorín 13/38, úradné ceny potravín, platné od 1. 12. 1938, hl. slúžny Šamorín, 545/38, 780/38, OA Šamorín.

⁵⁹ Prípis voj. veliteľstva Komárno, mín. priemyslu ohľadne zabezpečenia paliva (uhlie) pre domácnosti, 57/38, vyhlášky o registráciu dopravných prostriedkov, 20.421/38, OA Šamorín.

získali za nízke ceny a mohli sa výhodne speňažiť v „materskej“ krajine. Samotná kapacita poľnohospodárskej produkcie okupovaného územia znamenala pre hospodársku politiku horthyovského Maďarska — aspoň do vypuknutia druhej svetovej vojny — menej zaujímavú farchovú položku.

Na okupovanom území sa nachádzalo asi 1,2 mil. kat. jutár ornej pôdy, t. j. 58,2 % celkovej plochy (asi 2 mil. k. j.). Podobný bol pomer v Maďarsku (60,5 %) aj čo do lúk a pastvín (8,5 % — 7,1 %, 8,8 % — 10,5 %). Lesná plocha bola však v pomere k celkovej výmere pôdy väčšia na okupovanom území než v Maďarsku (16,7 % — 11,8 %). Okupované územie teda nezmenilo poľnohospodársku štruktúru Maďarska, zväčšila sa len zalesnená pôda o 17,9 %. Maďarsko vykazovalo v čase okupácie poľnohospodársku nadprodukciu najmä v obilninách. Na okupovanom území (včítane obsadenej časti Zakarpatskej Ukrajiny) produkovalo sa ročne asi 4 mil. q pšenice. Polovicu spotrebovalo miestne obyvateľstvo, takže okolo 2 mil. q slúžilo pre zásobovanie ostatných krajov ČSR. O toto ročné množstvo sa zvýšili predvojnové exportné starosti maďarskej vlády. Podobný bol stav s cukrovou repou, keďže sa repná oblasť Maďarska zdvojnásobila po okupácii, kapacita cukrovarov sa zvýšila, ale len o tretinu. Produkcia cukrovej repy teda prevýšila po okupácii celkovú kapacitu cukrovarov Maďarska, a produkcia cukru doterajšiu spoločnú hodnotu domácej potreby a exportu. Prítom exportné možnosti boli sťažené a pri celkove nízkej životnej úrovni obyvateľstva zvýšená domáca potreba predpokladala silné zníženie maloobchodnej ceny cukru.

Naproti tomu získané značné množstvo priemyselných plodín (ľan, konope), zeleniny, ovocia, a vína (60 % vinárskej oblasti Zakarpatskej Ukrajiny v okolí Berehova) znamenalo aktívnu položku pre hospodárstvo horthyovského Maďarska. Maďarská buržoázia získala však predovšetkým lesnú plochu vo výmere 300 000 kat jutár, na ktorej sa vyprodukovalo ročne asi pol milóna m³ palivového dreva, a to práve v čase, keď následkom obsadenia Rakúska hitlerovským Nemeckom stratila najdôležitejšieho dodávateľa dreva. Nemecko totiž zastavilo vývoz dreva z „Ostmarku“ a horthyovské Maďarsko bolo odkázané na dodávky z Československej republiky (Zakarpatskej Ukrajiny), Rumunska (Sedmohradska) a Juhoslávie.⁶⁰ Veľké výhody mala maďarská buržoázia aj zo živočíšnej výroby Žitného ostrova, berehovskej oblasti, z chovu oviec v okresoch Lučenec, Šahy, Tornaľa, Rimavská Sobota, Rožňava atď.

⁶⁰ Je nesporné, že aj tieto okolnosti determinovali ďalšie imperialistické ciele Maďarska; v čase vojenskej správy okupovaného územia, v maďarskej odbornej tlači sa už objavili úvahy o „dočasnosti viedenskej demarkačnej čiary“, o „normalizácii hospodárskych stykov s rusínskou zemou“, o význame „dreva zo Sedmohradska“ atď. Napr. Bulla, *Az új határ*, Magyar Szemle, 1938, Ruisz Dezső, *A felszabadulás következményei*, Magyar Szemle, 1939.

Týmto záujmom zodpovedajúc zaistovali úrady vojenských veliteľov v oblasti poľnohospodárstva predovšetkým správu lesnícku, zverolekársku, vodného hospodárstva. Odborníci maďarského ministerstva poľnohospodárstva zisťovali a spisovali pomocou okresných hospodárskych dozorcov výmeru hroznom vysadenej a priemyselnými plodinami zasiatej plochy (zemiaky, ľan, paprika atď.), kapacitu a stav mlynov na papriku, stavy plemeného dobytku, zariadenie a činnosť šľachtiteľských staníc, poľnohospodárskych výskumných ústavov, odborných škôl atď. Zverolekárska služba sa prednostne zaoberala kontrolou jatočného dobytku, dopraveného od decembra 1938 do budapeštianskych bitúnkov a tržníc, resp. exportovaného do Nemecka.⁶¹

Pomoc pri zabezpečovaní jesenných prác poľnohospodárskych sa obmedzila na prísľub prísunu pohonných hmôt do traktorov a ostatných strojov. Nárokovanie nezdanenej pohonnej hmoty bolo však natoľko sťažené zbytočnými formalitami a byrokratickým vybavovaním a samotná akcia sa natoľko opozdila (december 1938), že prakticky ani statkárom nič nepomohla.⁶² Viacej pomáhala veľkostatkárom a kulakom vyhláška o minimálnej mzde poľnohospodárskych robotníkov v zimnom období, čím sa znížili výrobné náklady. Na čas od 1. decembra 1938 do 28. februára 1939 určila sa denná mzda robotníka I. triedy na 1,50 Pengő, II. tr. na 1,20 Pengő. Na veľkostatkoch Žitného ostrova platilo sa v priemere 1,30 Pengő a deťom nižšie 18 rokov 1 Pengő. Poľnohospodárski robotníci mohli takto veľmi rýchlo porovnať pomery v ČSR a v horthyovskom Maďarsku.⁶³

Problém čiastočne zníženej rentability poľnohospodárskej výroby pochopteľne neznížil záujem veľkostatkárov o revíziu vlastníckych vzťahov k pôde. O vrátenie veľkostatkov rozparcelovaných za čs. pozemkovej reformy sa ešte nehovorilo. Propagandistické sľuby maďarskej vlády a Esterházyho neboli ešte zabudnuté. Z nariadenia šéfa generálneho štábu, ktorým uložil okresným súdom, aby pozemnoknižné návrhy na prepis resp. zafaznenie nehnuteľnosti meritórne nevybavovali, dalo sa vyčítať, že ide o prípravu revízie pozemkovej reformy. Nariadenie sa zdôvodnilo poukazom na pripravovanú právnu normu, ktorá ustáli, nakoľko sú platné zmluvy a iné právne úkony uzavreté na okupovanom území o prevode alebo zafaznení nehnuteľností.⁶⁴ Objavili sa aj prví oficiálni záujemci, ktorí „zisťovali majetkovo-politickú a právnu situáciu“ tých veľkostatkov, ktoré pred r. 1919 boli vo vlastníctve maďarských verejných základín.⁶⁵

⁶¹ Nar. šgšt 237 Vkf. polg. csop. Km. - 1938, 234/1938, voj. veliteľstvo Komárno 105.083, 21.260/38, voj. veliteľ Šamorín 364/38, ŠA Bojnice, OA Šamorín.

⁶² Nar. šgšt 242 Vkf. polg. csop. - 1938, voj. veliteľ Šamorín 367/38, OA Šamorín.

⁶³ Voj. veliteľ Komárno 20.514/38, hl. služny Šamorín 489/38, OA Šamorín.

⁶⁴ Nar. šgšt. 146 Vkf. polg. csop. - 1938, ŠA Bojnice.

⁶⁵ V župe Tekov (obce Ujlót, Kisbely, Csata), v župe Abauj-torna (obce Alsómislye, Felsőmislye, Osva) mala Maďarská katolícka náboženská základina pred r. 1918 2 vel-

Maďarská buržoázia sa zaujímalá predovšetkým o surovínové zdroje okupovaného územia. Ročná ťažba železnej rudy v oblasti Rožňavy (Rožňava, Čučma, Drnava, Jelšava) obnášala okolo 300 000 ton, čím sa zdvojnásobnila celková ročná ťažba Maďarska a dovoz železnej rudy sa znížil na tretinu. Pre maďarský priemysel znamenal mnoho aj antimon, magnezit, mramor, vápno, stavebný kameň, travertín, kaolín, minerálne vody a iné prírodné bohatstvo okupovaného územia (Jelšava, Žarnov, Klenovce, Berehovo, Levice, Číz, Santov, Slatina atď.). Hnedého uhlia sa ťažilo len v Čakanovciach ročne okolo 12 000 vagónov. Spotreba okupovaného územia robila ročne asi 80 000 vagónov uhlia, t. j. asi desatinu celkovej ťažby Maďarska. Maďarské uhoľné bane získali ďalšie odbytište.

Z hľadiska strojárenskej výroby okupované územie neznamenal mnoho, no rozšírilo vnútorný trh maďarského priemyslu. Značný význam mali však lodenice v Komárne, strojárňa v Košiciach, železná huta v Rožňave, menšie podniky na výrobu poľnohospodárskych strojov, železných nástrojov, železného nábytku (Lučenec, Nové Zámky, Komárno, Mukačevo, Užhorod), továrňa na smaltovaný tovar vo Filakove.

Pre celkove nedostatočnú kapacitu priemyslu Maďarska prinášali určité doplnenie aj menšie výrobné skla, textilu, koksu a plynu, ohňovzdorných látok (Lučenec, Košice, Komárno, Nové Zámky, Perbeník, Jelšava), výroba vápna (Košice, Užhorod, Plešivec, Lučenec, Rimavská Sobota), výroba celulózy a spracovanie papieru (Rimavská Sobota, Užhorod, Mukačevo). Nie menej dôležité boli pre maďarské hospodárstvo tlačiarenské podniky v Košiciach a v Užhorode, podniky pre spracovanie dreva (Košice, Plešivec, Užhorod, Mukačevo, Rožňava, Levice, Rimavská Sobota). Mnoho sa očakávalo aj od chemických podnikov. Popri rafinérii v Mukačeve, továrni na jedlý olej a umelé tuky v Užhorode, získala aj maďarská výroba mydla, liekov, škrobu, a to závodmi v Košiciach, Berehove a v Užhorode. Užhorodská továrňa na jedlý olej stačila kryť spotrebu celej krajiny. Ostatné menšie podniky nekonkurovali maďarským chemickým závozom, ktoré získali ďalšie odbytové možnosti na okupovanom území takisto ako maďarský textilný priemysel, ktorý získal i suroviny, a ako i kožlarsky priemysel.

Významnejší bol potravinársky priemysel okupovaného územia, menovite pivovar v Košiciach, konzervárne v Košiciach v Užhorode, Rim. Sobote, Leviciach, Lučenci, továrne na čokoládu a cukrovinky v Košiciach a v Užhorode, cukrovary v Šuranoch, Oroske a Dlosegu, väčšie mlyny v Senci, Šamoríne, Dunajskej Strede, Komárne, Nových Zámkoch, Košiciach, Užhorode, Mukačeve a v Berehove ako i väčší počet väčších-menších liehovarov.

kostatky vo výmere 2732 kj. a 2060 kj, a v župe Nitra-Bratislava (obce Vághosszúfalú, Vágkirályfalva, Királyrév, Pered) Maďarská kráľ. univerzitná základina veľkostatok vo výmere 1939 kj. Osobitná ministerská komisia zisťovala na mieste samom, komu boli tieto pozemky pridelené, Voj. veliteľ Komárno, 20.300/1938 ŠA Bojnice.

Mlynský priemysel bol odsúdený na stagnáciu, pretože stratil odbytové možnosti v ČSR a s trhom v Maďarsku počítať nemohol, kde predsa zastavili väčší počet prebytočných mlynov. Podobná bola aj situácia cukrovarov. Po vypuknutí druhej svetovej vojny sa samozrejme zmenili odbytové možnosti aj v týchto odvetviach priemyslu.

Vidíme teda, že okupované územie, ktoré tvorilo v predmníchovskej republike na dezindustrializovanom Slovensku skoro najzanedbanejšiu oblasť, prinášalo relatívne významné priemyselné kapacity do národného hospodárstva horthyovského Maďarska. No, hodne pasívne bolo okupované územie z hľadiska zásobovania elektrickou energiou. Značné množstvo elektriny (oblasť Galanta, Levice) dostalo i za okupácie z územia tzv. Slovenského štátu. Pritom boli okupované okresy elektrifikované len na 50 %.

Ako sme už naznačili, vojenská správa mala najvážnejšie ťažkosti v cenovej politike. Na okupovanom území sa nachádzali značné zásoby lacného priemyselného tovaru, vyrobeného v priemyselne vyspelom ČSR, kde aj poľnohospodárske produkty boli pomerne lacné. Naproti tomu v trianonskom Maďarsku boli ceny priemyselných produktov značne vyššie. Ani prechodné fixovanie tejto výhodnej cenovej hladiny — a to bola jedna z hlavných úloh vojenskej správy na uzavretom okupovanom území — sa nepodarilo, pretože obchodníci a špekulanti z trianonského Maďarska už spomenutým spôsobom odviezli aj väčšinu tovarových zásob, a obohacujúc sa na úkor obyvateľstva okupovaného územia vyvolali ťažkú zásobovaciu krízu. Možno povedať, že okupované územie bolo aj z hľadiska maďarskej iredentistickej buržoázie koncom r. 1938 skôr „vyprázdnené“ než „oslobodené“.⁶⁶

Hospodárske ťažkosti sa komplikovali rapídne sa prehĺbujúcou nezamestnanosťou námezdné pracujúcich a úradníckej inteligencie. Hlásenia o súpise nezamestnaných, bezprístrešných a ostatných osôb odkázaných na podporu zdôrazňovali, že priemyselné závody a remeselnícke dielne zväčša zastavili prevádzku pre nedostatok surovín a pohonných hmôt a že demobilizovaní vojaci čs. armády podstatne zväčšujú počet nezamestnaných. Poľnohospodárske jesenné práce stagnovali. Inteligencia nenašla prácu ani v úradoch, v súkromných podnikoch, ba ani vo výrobe. Masy nezamestnaných bez ohľadu na národnosť boli krajne nespokojné pretože nedostávali žiadnu podporu.⁶⁷ Maďarská vláda sa zaoberala s týmto problémom až začiatkom decembra 1938. Na návrh ministra obchodu a dopravy

⁶⁶ Pozri štatistické dáta v ďalšom texte. Spísanie priemyselných podnikov, hl. slúžny Šamorín 38/1938, 60/1938 OA Šamorín. Nariadenie o prevádzke liehovarov, 289/Vkf. polg. csop. 1938, nariadenie o predĺžení zmenkoprávných lehôt v prospech bánk a obchodníkov, ME 8280/1938.

⁶⁷ Hlásenia obv. notariátov, Šamorín 38/38. Vyhláška k vyhotoveniu evidencie nezamestnanej inteligencie, voj. veliteľ Rožňava 9942/38, MA Rožňava. Len v Rožňave sa prihlásili v decembri 1938 34 nezamestnaní úradníci.

mala sa nezamestnanosť zmierniť stavbou a bežnou opravou verejných ciest, menovite dokončením tých cestných prác, ktoré sa prevádzali už v ČSR. Avšak na financovanie týchto „núdzových prác“ uvoľnila vláda len 200 000 Pengő a organizáciu práce, prijímanie robotníkov prenechala ministerstvu obchodu aj počas vojenskej správy. Z toho vznikli kompetenčné konflikty, ťažkosti v oblastiach uzavretých vojskom, takže počas vojenskej správy nedošlo ani k zahájeniu tejto akcie.⁶⁸ Rodiny sklamanych a oklamaných robotníkov museli sa uspokojiť oficiálnymi proklamáciami, že na okupovanom území „nemožno hovoriť o nezamestnanosti“, že budú vytvorené pracovné príležitosti, „ktoré naraz vyriešia problém nezamestnanosti a zvýšia životnú úroveň“ pracujúcich, len do zahájenia núdzových prác treba mať trpezlivosť. Národohospodári propagovali túto vládnu politiku, teoreticky zdôvodňovali, prečo netreba v Maďarsku zaviesť štátnu podporu v nezamestnanosti, a ako možno nezamestnanosť riešiť núdzovými prácami. No, našli sa medzi nimi aj ľudia s väčším pocitom zodpovednosti, ktorí - i keď opatrne - ale s vážnosťou prízvukovali, že organizácia hospodárskeho života na okupovanom území musí sa začať veľmi súrne, pretože „domáce pomery v mnohých ohľadoch nie sú súčasne k tomu, aby sa očakával významnejší hospodársky rozvoj“.⁶⁹ Navrhovala sa prestavba štruktúry poľnohospodárskej produkcie, menovite rozšírenie oševnej plochy priemyselných plodín, zeleniny, semien, a podstatné obmedzenie nerentabilnej výroby obilia, najmä pšenice. Z toho si sľubovali niektorí odborníci, vytvoriť výhodnejšie pracovné príležitosti pre poľnohospodárskych robotníkov. Nové pracovné príležitosti hľadali sa ďalej v elektrifikácii, pri stavbe obytných domov vo výstavbe komunálnych podnikov, a pod.

Akademické úvahy teoretikov, pravda, neodstránili núdzu nezamestnaných. Počet nezaopatrených, hladujúcich ľudí sa rozmnožil rodinami vojakov, ktorí nedostali vojenskú podporu, penzistami, chorými ľuďmi, ktorým nevyplácali nemocenské príspevky. Vyhláška o „usporiadaní otázok spoločenského poistenia“ vzťahovala sa len na nemocenské poistenie. O úrazovom a penzijnom poistení sa nehovorilo. Počas vojenskej správy sa nedokončila ani reorganizácia poisťovacích inštitúcií.⁷⁰ Súpis nezaopatrených a práceneschopných ľudí vykázali tak vysoké čísla, že vojenský velitelia upravovali notárov, aby do katastru nezaopatrených zaviedli len tých, ktorí nemajú príbuzných, nemajú žiadne príjmy a sú úplne práceneschopní, resp. prestarlí, teda prakticky len vyše 70ročných starcov a chorých žobrákov, o ktorých sa „majú starať v každej obci osobitne charitatívnym spôsobom“.

⁶⁸ Nar. šgšt 572/1938, 981 vkf. polg. csop. - 1938, SA Bojnice, okr. voj. veliteľ Šamorín 38/38 OA Šamorín, zápisnica zo zas. maď. vlády z 3. a 12. 12. 1938 OLT.

⁶⁹ Magyar Szemle, 1939, 61.

⁷⁰ Vyhlášky v OA Šamorín.

t. j. almužnami.⁷¹ Rodiny vojakov, mobilizovaných v ČSR v septembri 1938, ako i demobilizovaní vojaci, ktorí za vojenskej správy ostali bez zamestnania a zárobku, si nárokovali vojnovú podporu, ktorá im prináležala podľa čs. zákonov a následkom okupácie nemohla sa vyplatiť čs. úradmi. Týchto ľudí, odkázaných na podporu, vojenská veliteľia nemohli odbaviť prázdny-
mi sľubmi; ich nároky boli oprávnené a maďarský štát bol povinný ich uspokojiť tak, ako mal zaplatiť náležitosti prevzatých úradníkov. Prítom aj v tomto prípade šlo len o minimálne sumy, o almužny. Vojnová podpora robila na jedného rodinného príslušníka 43 hal. a vyplácala sa len do 5 rodinných príslušníkov, pokiaľ boli odkázaní na podporu. Spravidla išlo skoro v každom prípade o nevyplatené čiastky za 17 dní (od 29. 9. do 10. 10. 1938), teda o 7,30 Pengő za osobu, t. j. o 21,90 Pengő pre trojčlennú rodinu a maximálne o 36,50 Pengő pre päť- a viacčlennú rodinu. Z tejto jednorazovej podpory mali živiť rodiny od novembra 1938 do februára 1939, teda do začiatku jarných poľných prác. No, vláda, na návrh Jarossa súhlasila s výplatom až vo februári r. 1939.⁷²

•

Nadšenie a sviatočná nálada prvých novembrových dní, v ktorých značná časť maďarského obyvateľstva, včítane triedne neuvedomelých pracujúcich vrstiev omámených propagandou horthyovskej lredenty, víťala maďarské okupačné vojsko, sa rýchlo rozplynula. Nové pomery posudzovali ľudia už cez svoje osobné osudy. A osobný život jednotlivca je tesne viazaný s hmotnými podmienkami života, ktoré determinujú jeho názory. Maďarská vláda to dobre vedela; počítala so skleslou náladou aj maďarského obyvateľstva, ako i s možnosťou komunistickej činnosti, ktorej sa najviac bála. Vojenská diktatúra mala preto očistiť okupované územie od „nepriateľských živlov“ a brachiálnou mocou utláčať každý pohyb nespokojnosti, každú kritiku hospodárskych pomerov. Súčasne mali „preverovacie akcie“ vojska, žandárstva a politickej polície odvrátiť pozornosť maďarských pracujúcich a malomeštiackych živlov od rozhodujúcich ekonomických a politických problémov Maďarska. Nacionálnym, rasovým prenasledovaním a honbou po komunistoch roznieťovali šovinistické, buržoáz-nacionalistické, fašistické vášne neuvedomelých ľudí a ich túžbu po ľahkej koristi.

Evidovaním a sledovaním komunistov sa začalo ešte pred okupáciou. Agenti politickej polície a úradu pre kontrolu cudzincov už v októbri 1938

⁷¹ Voj. veliteľ Komárno 21054/1938, Šamorín 599/38, 38/38, OA Šamorín.

⁷² Aj za túto almužnu museli demobilizovaní vojaci odpracovať niekoľko dní v akcii núdzových prác. Hlásenie voj. veliteľa Šamorín 156/38 OA Šamorín, zápisnica zo zasadnutia maď. vlády z februára 1939 OLT.

získovali pomocou špicľov, zbehov a špiónov mená a osobné dáta komunistov, a „podozrivých indivíduí“ zdržujúcich sa v pohraničných obciach, s okupáciou ktorých sa počítalo.⁷³ Po okupácii, vojenská veliteľia nariadili v každej obci založiť „evidenciu nespoľahlivých“, ktorá sa odovzdala žandárom. Občanov označených za nespoľahlivých cudzincov vyviedli žandári vo vlastnej kompetencii na severnú hranicu okupovaného územia a zahnali ich na územie Slovenskej krajiny. Prvé evidencie nespoľahlivých sa doplňovali podľa údajov miestnych činiteľov EMP. Služni, ktorí nepoznali miestne pomery, plne sa spoliehali na tieto údaje, takže denunciacie a krivé obvinenia funkcionárov EMP rozhodovali o osudoch ľudí.⁷⁴ Evidovaných slovenských a maďarských nespoľahlivých občanov roztriedili do viacerých skupín a podľa miery nebezpečnosti ich buď internovali, postavili pod policajný dozor alebo ponechali na slobode a pozorovali ich prostredníctvom žandárstva a polície. Pravda, najviac sa zaoberali s bývalými členmi KSČ. Politická polícia vedela, že známejší funkcionári KSČ prešli do ilegality, resp. žijú v emigrácii. Sústredili sa preto na menej známych, vo verejnosti menej exponovaných členov KSČ, menoslov ktorých im dodávali organizácie EMP. Po komunistoch pátrali tiež v nepolitických robotníckych organizáciách a spolkov.⁷⁵ Akcia vyvolala ovzdušie strachu a neistoty a vytvárala v každom meste a v každej obci skupiny nerovnoprávných, politicky perzekvovaných občanov, existencia ktorých závisela od svojvôle služných a žandárov.

Dňom príchodu okupačného vojska suspendovala sa činnosť všetkých čs. politických strán a nepripustila sa ani organizačná činnosť politických strán trianonského Maďarska. Výnimku tvorila len EMP ako „reprezentantka Maďarov“ okupovaného územia. Podľa nariadenia šéfa generálneho štábu mohla sa teda len EMP organizovať, no počas vojenskej správy veľmi nevyužívala túto výhodu. Vyššie naznačené hospodárske a administratívne zmeny nepridali jej na popularite a vnútrostranícke osobné rozpory ju tiež oslabovali. Aktívne účinkovali len tzv. maďarské národné rady, ktoré vznikali v čase medzi mníchovským a viedenským verdiktom na podporu expanzívnej politiky horthyovskej vlády.⁷⁶

⁷³ Na ilustráciu: v Rimavskej Sobote získavali štyroch „nebezpečných komunistov“ medzi nimi Štefana Rétiho, v okrese Feledince: vo Feledinciach Štefana Košíka a ďalších dvoch roľníkov, v Sirkovciach deväť nádenníkov, obuvníka a roľníkov (Bálint, Zajac, Bafa, Renčál a iní) v Hosticiach troch, a v obci Vendégu (okr. Moldava) dvoch komunistov. A II.5/51/61 PIA.

⁷⁴ Pozri k tomu: M. Vietor, *Robotnícke hnutie na slovenskom území okupovanom horthyovským Maďarskom (1938—1945)*, HČ 1962, X, 3, 373 a n.

⁷⁵ Stopovacie veliteľstvo maď. žandárstva 18.055/B. kt. 1938, PIA. Voj. veliteľ Šamorín 242/38 OA Šamorín.

⁷⁶ Nar. šgšt 381.101/4 hdm. 5. vkr - 1938, ŠA Bojnice, voj. veliteľ Šamorín 445/1938 polg. csop. OA Šamorín.

Začiatkom decembra 1938 šéf generálneho štábu rozpustil všetky politické strany, ktoré na okupovanom území účinkovali za ČSR. Rozhodnutie sa nevzťahovalo na EMP, na Hlinkovu ľudovú stranu, na ukrajinský Autonomný roľnícky sväz (Kurfák-Brody) a na ukrajinskú Autonomnú národnú stranu (Fencík). Tieto buržoáznacionalistické, fašistické strany mohli svoju politickú činnosť obnoviť, mohli šíriť fašistickú, antikomunistickú propagandu. Povolenie činnosti HSLS bolo však skôr formálne a malo podprieť recipročné nároky Esterházyho strany na Slovensku. Za vojenskej diktatúry sa HSLS neorganizovala, a až na niektoré ojedinelé demonštrácie (napr. v Komjaticiach) zčasti ovplyvnené ľudákmi, efektívne neúčinkovala.⁷⁷ Majetok a spisový materiál rozpustených strán zhabali. Členovia rozpustených strán stratili svoje mandáty v okresných a obecných zastupiteľstvách a výboroch. Vojenský velitelia menovali na uprázdnené miesta členov EMP.⁷⁸

Pokiaľ išlo o robotnícke organizácie, nariadenie sa ponímalo extenzívne. Napriek tomu, že sa vzťahovalo len na politické strany, vojenský velitelia rozpustili všetky robotnícke kultúrne a nepochitické spolky, spotrebné, svojpomocné a iné družstvá a zhabali ich majetok. Na majetok českých a slovenských meštiackych spolkov a organizácií, ktoré automaticky zanikali príchodom okupačného vojska, sa uvalila nútená správa a ich budovy a iné objekty (telocvične, ihriská atď.) prevzala maďarská organizácia predvojenskej výchovy „Levente“.⁷⁹

Paralelne s likvidáciou československých spoločenských organizácií prebiehala prvá protižidovská akcia, ktorá mala „arizačnými“ možnosťami odškodňovať priveľmi sklamaných „bratov maďarskej rasy“. Maďarská ministerská rada rokovala o židovskej otázke na prvom zasadnutí druhej Imrédyho vlády ako o dôležitej časti vládneho programu. Od návrhu, aby židovské obyvateľstvo sa považovalo za „menšinu“, sa upustilo následkom námietky ministra zahraničných vecí a vnútra. Vláda uznala, že by to bolo „nebezpečné vzhľadom na to, že následkom prinavrátenia maďarskej hornej zeme, dnes už národné menšiny žijúce v Maďarsku dosahujú spolu jeden milión a spolu so Židovstvom by toto číslo značne prekročili“. Väčšina ministrov sa vyslovila za organizované vysťahovanie Židov.⁸⁰ Medzičasom však na okupovanom území riešila sa otázka operatívnejšie. Počas spomenutého zasadnutia vlády nariadil šéf generálneho štábu dňa 18. novembra 1938 previesť raziu na „vypátranie prisťahovaných Židov“. Akciu obstarali

⁷⁷ Nar. šgšt 1380/vkf. polg. csop. Km. 1938 MA Lučenec, OA Levice.

⁷⁸ Nar. šgšt 1381 vkf. polg. csop. 1938, MA Lučenec, OA Šamorín.

⁷⁹ Slo najmä o tieto spolky: Národná garda, Strelecké sväzy a spolky, Sokol, Sedliacka jazda, Orol, Stráž slobody, Rodobrana, organizácie skautov a pod. Voj. veliteľ Šamorín 415/38, veliteľ Lučenec 979—38 MA Lučenec.

⁸⁰ Zápisnica zo zas. maď. vlády z 16. 11. 1938. OLT.

brigádni velitelia pomocou delegovaných „odborníkov“ z úradu pre kontrolu cudzincov. Zaistili Židov, ktorí „nepatrili k starousadlíkom“, nebývali na okupovanom území pred 1. novembrom 1938 a prichádzali na toto územie „v spojitosti s oslobodením“. Zaistených ľudí ihneď preložili na územie Slovenska. Podobný osud čakať aj na verejných úradníkov-Židov, preložených po 1. septembri 1938 na okupované územie, i keď sa hlásili k maďarskej národnosti.⁸¹ Na túto akciu odpovedala Tisova vláda vyhostením slovenských Židov. Takto sa začala na slovensko-maďarských hraniciach tŕnistá cesta fašizmom rasove prenasledovaných ľudí, medzi nimi starcov, žien, kojencov.⁸² Vojenski velitelia využili pre rasové prenasledovanie a prešikanovanie občanov aj vyhlášku okupačného vojska o vypovedení a internovaní „rušiteľov verejného poriadku“, ako i mimoriadnu plnú moc žandárskych hliadok, bez osobitného úradného príkazu prevádzaj domové prehliadky v súkromných domoch a vypátrať skryté zbrane a tovarové zásoby.⁸³ V priebehu týchto akcií vypovedali najmä lekárov, učiteľov, advokátov, úradníkov, ktorí na okupovanom území nemali domovské právo, i keď tam bývali už dlhé roky. Na ich miesta dosadili nezamestnaných „anyášov“.⁸⁴

Perzekúcia komunistov a Židov nevyvolala hádky medzi slovenskou a maďarskou vládou; túto akciu využili svorne a vzájomne pre prehĺbenie triednej a rasovej nenávisti, pre odvrátenie pozornosti ľudu od kardinálnych problémov. Blesková akcia proti kolonistom okupovaného územia mala iný cieľ. Násilné a rýchle odstránenie prevažnej väčšiny kolonistov malo likvidovať české obyvateľstvo, znížiť počet Slovákov a obsadiť nimi užívané pozemky. Maďarskí revizionisti vychádzali z názoru, že kolonisti nepatria k staroosídlencom „oslobodeného“ územia, a pôdu dostali od čs. vlády za politické zásluhy. A keďže horthyovská vláda ako vykonávateľka imperialistickej, šovinistickej revizionistickej politiky maďarských vládnuúcich tried chcela na okupovanom území reštituovať stav zpred r. 1918, stála oficiálne v pozadí tejto akcie, pravda formálne presunula zodpovednosť na iné sily. Kolonisti na južnom Slovensku boli reprezentantmi nesprávnej národnostnej politiky českej a slovenskej buržoázie; bola to vrstva preferovaných dedinských boháčov, ktorá účinne podporovala nacionálne štvácnice a prispela aj k tomu, že v kritických časoch iredentistická maďarská buržoázia dostala do svojho vleku nespokojných maďarských roľníkov a želiarov na Slovensku. Slovenské robotníctvo, malé a stredné roľníctvo juž-

⁸¹ Nar. šgšt 191 vkf. polg. csop. 1938 z 16. 11. 1938 a 190 vkf. polg. csop. 1938 OA Šamorín.

⁸² Spisy ohľadne skupiny vyhostených ľudí, ktorí sa zdržiavali medzi hranicami pri Štvrtku na Ostrove bez prístrešia, bez stravy a lekárskej pomoci, voj. veliteľ Šamorín 552/38, voj. veliteľ Komárno 20.771/38 OA Šamorín.

⁸³ Nar. šgšt. 381.013 vkf. 1938, hl. služny Šamorín 17/38, OA Šamorín.

⁸⁴ Voj. veliteľ Šamorín 21/1938 polg. OA Šamorín.

ného Slovenska, pred okupáciou nemalo spoločné záujmy s kolonistami, patriacimi triedne k buržoázii. V ČSR uvedomelé vrstvy pracujúcich na čele s KSČ sústavne bojovali proti zneužívaniu pozemkovej reformy, proti neodôvodneným výhodám kolonistov a nových veľkostatkárov, proti nesprávnej národnostnej politike čs. buržoázie. Avšak po okupácii dotkla sa blesková akcia nielen kolonistov, ale v nie malej miere aj ostatných slovenských roľníkov, ktorí nežili v kolóniách, ale obrábali svoje ťažko udržiavané, dlhami zaťažené zdedené role, poprípade menšie, v pozemkovej reforme získané prídelky, za ktoré ich trvalo vydierali roľnícke pokladnice a iné peňažné ústavy. V priebehu vyhostenia kolonistov vyhnali teda aj slovenských maloroľníkov, odstránili aj časť slovenskej inteligencie, aby sa násilne znížil počet slovenského obyvateľstva okupovaného územia, a aby horthyovská vláda mohla i naďalej operovať skreslenými výsledkami sčítania ľudu z r. 1910. Nepriateľská akcia maďarskej buržoázie ohrozovala teda aj záujmy robotníctva a maloroľníctva, i keď z iného triedneho aspektu. Keďže takto horthyovský režim na okupovanom území ohrozoval síce rozličné záujmy slovenskej buržoázie, slovenského robotníctva, maloroľníctva a ostatných slovenských pracujúcich, ale ohrozoval ich súčasne, v zápase proti spoločnému nepriateľovi utvorila sa možnosť pre prechodnú spoluprácu týchto antagonistických tried na platforme národnooslobodzovacieho boja. Spoločnú obranu si vynútila aj tá okolnosť, že akcia proti kolonistom slúžila aj ako hromozvod hnevu, nespokojnosti, sklamaní, rozčúlených, revizionizmom a nacionálnou nenávisťou rozoštvaných maďarských roľníkov a bezzemkov.

Akcia bola v rozpore s ustanoveniami viedenského verdiktu a previedla sa preto bleskove počas vojenskej okupácie. Bod 5 viedenského rozhodnutia uložil maďarsko-československému vládnomu výboru, aby sa ujednal ohľadne „bližších ustanovení, vzťahujúcich sa na ochranu jedincov maďarskej národnosti ostalých na území Československa a nemaďarskej národnosti ostalých na prepustenom území“. Tento výbor sa mal starať tiež o to, aby „bratislavská maďarská národná skupina sa dostala do takej situácie ako ostatné tamojšie národné skupiny“. Na tomto poslednom ustanovení mala horthyovská vláda najväčší záujem. Postarala sa preto o to, aby ešte pred zahájením činnosti tejto komisie boli trecie plochy podľa možnosti eliminované, menovite, aby po skončení mimoriadnej vojenskej správy ostal na okupovanom území čím menší počet Slovákov s nárokom na menšinovú ochranu.⁸⁵

Deň pred začiatkom okupácie, dňa 4. novembra 1938, v Bratislave sa ujednali poverenci československej a maďarskej armády o niektorých podrobnostiach pri vyprázdnení odtrhnutého územia. Maďarsko sa zaviazalo,

⁸⁵ Zápisnica zo zas. maď. vlády z 3. 11. 1938. OLT.

že na okupovanom území bude policajne chrániť a strážiť majetok (domy, byty) tých čs. dôstojníkov a verejných a obecných zamestnancov, ktorí odtiaľ odchádzali, a zaručilo sa, že po obnovení železničnej dopravy do dvoch mesiacov môžu sa dotyční vrátiť a svoje svršky odtransportovať. O odchode, resp. vyhostení ďalších kategórií čs. občanov nebolo reči.⁸⁶ No, v inštrukciách šéfa generálneho štábu, ktoré sa doručili vojenským veliteľom pri začiatku okupácie, t. j. 5. novembra 1938, sa výslovne nariadilo „bezodkladne vyhostiť z územia krajiny kolonizované osoby, ich potomkov a všetkých ich rodinných príslušníkov“.⁸⁷ Pravda, už v prvých dňoch sa ozvali triezvejšie hlasy z niektorých okresov. U okresných vojenských veliteľov sa intervenovalo najmä v záujme asimilovaných, „hungarizovaných“ Čechov, ich maďarských manželiek, rozvedených a ovdovelých žien slovenských kolonistov a pod. Šéf generálneho štábu striktne odmietol také a podobné výnimky, trval na tom, aby jeho rozkaz bol uskutočnený „bez výnimky a obavy“, ba rozšíril úpravu aj na tých úradníkov českej a slovenskej národnosti, „ktorí údajne z príkazu čs. vlády ostali“ na okupovanom území.⁸⁸

Keďže sa akcia nerozbehla v žiadanom tempe, šéf generálneho štábu zopakoval svoj rozkaz z 11. novembra 1938 a pritom sa odvolal na to, že „kolonisti nepriateľsky privítali maďarských vojakov, týmto svojím postojom sa snažili zmierniť radosť oslobodeného Maďarstva, z čoho možno uzatvárať aj na ich budúci zámerý postoj“, a preto treba ich urýchlene odstrániť. Súčasne nariadil okrem kolonistov vyhostiť aj osoby, ktoré „nepochádzajú zo starého Uhorska“, čo sa vykládalo v praxi tak, že vypovedali každého občana nemaďarskej národnosti, ktorý nemal domovské právo v niektorej obci okupovaného územia alebo trianonského Maďarska.⁸⁹ Vrcholom pokrytectva bol napokon telegrafický rozkaz z 14. novembra 1938. Na ilustráciu situácie a nálady citujeme ho doslovne: „Dozvedel som sa, že na oslobodenom území zo strany maďarského obyvateľstva sa prejavuje voči ostávajúcim českým a slovenským kolonistom taká plamenná nenávisť a taký výhražný postoj, že v záujme zabezpečenia ich života a telesného zdravia je nevyhnutné uvaliť na nich ochrannú väzbu. Nariaďujem uvaliť ochrannú väzbu na všetkých ešte sa tu nachádzajúcich českých kolonistov, ako i na tých slovenských kolonistov, ktorí dostali svoju pôdu ako odmenu za vernosť českému štátu a preto budia odpor u maďarského obyvateľstva. *Uväznených kolonistov treba do 48 hodín dopraviť cez hranice. Pri doprave ich hnutelného majetku neposkytujte im žiadnu podporu!* Postarajte sa o stráženie ich nehnuteľného majetku, k tomu však nemožno použiť ani žan-

⁸⁶ Telegram šgšt. brigádnym veliteľom z 6. 11. 1938, č. 1 vkf. 1938 ŠA Bojnice.

⁸⁷ Nar. šgšt. 381.026/5 hüm. vkf. polg. csop. kap. 2. bod 1.

⁸⁸ Nar. šgšt. 381.109/2 hüm. vkf. polg. csop. 1938, OA Šamorín.

⁸⁹ Nar. šgšt. 381.110/6 vkf. polg. csop. 1938, a 381.111/1 hdm. vkf. polg. csop. 1938, OA Šamorín.

dárstvo ani políciu.“ (podčiarknuté M. V.)⁹⁰ To bolo riešenie, ktoré vyhovelo pánom dôstojníkom, ktorí si neradi špinili svoje biele rukavice podobnými prácami; zodpovednosť sa presunula na „rozhorčený a krvilačný dav“, ktorý ohrozoval kolonistov a žiadal ich odsun, a dôstojníci maďarskej armády len „zachraňovali“ ich životy a vyhostením pomáhali im vlastne ujsť pred „pomstou“ maďarských roľníkov. V takomto zmysle sa osnovali hlásenia vojenských jednotiek o splnení spomenutých rozkazov. Pravda, o tom, kto nahuckal miestne obyvateľstvo, kto sľuboval voľnú rabovačku za účasť na organizovaných výtržnostiach, sa múdro mlčalo.⁹¹

Na masový ilegálny presun vypovedaných rodín na územie Slovenska odpovedala Tisova vláda recipročnou akciou a slovenské žandárstvo a pohraničná stráž presunovala maďarských občanov — pravda v menšom počte — opačným smerom na územie Maďarska.⁹² Prvá vlna tohto ilegálneho, fašistickými metódami robeného odsunu niekoľko tisíc rodín, ktorým Ribbentrop a Ciano zabezpečil ochranu, trvala do 26. novembra 1938 a zasiahla značnú časť kolonistov.

Dňa 26. novembra 1938 sa zišli v hraničnej obci Veľký Kýr zástupcovia čs. a maď. vojska, aby sa dohodli o „vzájomnej výmene štátnych občanov oboch strán“. Uzavreli prechodnú dohodu, podľa ktorej československé úrady prevezmú do ďalšieho opatrenia: a. Židov, ktorí listinami dokážu, že sú občanmi ČSR, Čechov, ktorí dokážu, že majú domovskú príslušnosť v Čechách alebo na Morave, a Zakarpatských Ukrajincov. Maďarské úrady preberú občanov maďarskej národnosti, Židov a Ukrajincov, keď listinami dokážu, že majú aspoň od r. 1928 domovské právo v niektorej obci okupovaného územia. Občanov zo Slovenska a na Slovensko vymenia v obci Veľký Kýr, občanov z Čech a Moravy odovzdajú v Čeklíse a ohľadne Ukrajincov sa určí miesto výmeny dodatočne. Vzájomné výmeny sa uskutočnia trikrát týždenne. Podľa bodu 7 ujednania strany sa vzájomne dohodli na tom, že „ilegálne hraničné presuny sa zastavujú dotyčne všetkých osôb a št. občanov“. Ujednanie bolo zo strany maďarského brigádneho generála schválené 28. novembra 1938 s podmienkou, že každá strana môže ho jednostranne vypovedať behom 24 hodín.⁹³

Vyhostenie kolonistov tým, pravda, neprestalo, len metódy vyhostenia sa menili. Namiesto „ochrannej väzby“ a ilegálneho odsunu postavili kolonistov pod policajný dozor, zakázali im opustiť kolóniu. Žandári a dôstojníci ich tam často navštevovali a v uzavretých kolóniách často fyzickým

⁹⁰ Nar. šgšt. 381.114. vkf. 1938, OA Levice.

⁹¹ Spisy voj. veliteľa Levice 85/38, 86/38, OA Levice.

⁹² Obv. notariát Veľký Máger 72/38, OA Šamorín.

⁹³ Opis zápisnice z 26. 11. 1938 v OA Šamorín. Na porade sa zúčastnili za slovenskú stranu ppl. Václav Jarolímek, mjr. Jozef Turanec, Jozef Náčin, okr. náčelník v Seredí a dr. Viktor Čerepeš za okr. úrad v Nitre. Za maďarskú stranu ppl. Teodor Bochéša.

násilím donútili kolonistov k tomu, aby sa „dobrovoľne“ rozhodli opustiť okupované územie. Pred odchodom prinútili ich k podpisu prehlásenia, že „vyriešenie otázky svojich ďalších nehnuteľností [za vlastné peniaze postavený dom, hospodárske budovy, kúpopredajnou zmluvou získané pozemky, zasiaté role] ponechávam vládam maďarsko-kráľovskej a česko-slovenskej“.⁹⁴

Pri dobrovoľnom odchode mohli si teda vyhostení roľníci odvieť aspoň svoje svršky. No, vo väčšine prípadov ani táto výhoda nebola samozrejماً, a musela sa osobitne zažiadať ako podmienka dobrovoľného odchodu,⁹⁵ pokiaľ vyhostení boli ešte v držbe svojich hnutelností. Pre ochranu majetku ešte prítomných a hlavne už odsunutých českých a slovenských kolonistov, zbytkových statkárov a roľníkov mali sa v obciach organizovať občianske stráže, podľa možnosti z radov frontových vojakov prvej svetovej vojny a iných spoľahlivých osôb. Táto výzva sa zdôvodnila tým, že niet dosť žandárov a vojsko nemôže prevziať túto úlohu.⁹⁶ Lenže občianska stráž zväčša sama nebola spoľahlivá, ba často viedla rabovačky a lúpežné výpravy proti kolóniám.⁹⁷ A z ktorej vrstvy sa regrutovali „spoľahliví“ členovia občianskej stráže a účastníci lúpežných výprav? Podľa žandárskych relácií „lepšie situovaní občania“, „celé obecné predstavenstvo“ často „miestne vedenie EMP“ a pod.⁹⁸ Z týchto príčin sa nariadilo predísť rozkrádaniu verejnou dražbou hnutelného majetku neprítomných statkárov a kolonistov. No, boli to znova členovia miestneho vedenia EMP, obecného predstavenstva a ich známi, ktorí vo väčšine prípadov vykupovali na dražbách za hallere hospodárske náradie, dobytok, nábytok kolonistov a pod.⁹⁹ Hnutelnosti vyhostených a zčasti i prítomných kolonistov sa teda rozkradli s tichým súhlasom vojenskej správy. Bolo preto pokrytectvom telegrafické nariadenie šéfa

⁹⁴ Zápisnice v OA Šamorín. Po návrate na Slovensko, četnícke stanice spísali podrobné zápisnice o okolnostiach ich odchodu a o utrpenej škode. ŠA Bojnica. Obv. notariát Malý Máger 72/38 OA Šamorín.

⁹⁵ Napr. žiadosť kolonistov z Veľkého Mágeru - Ostrov, hl. slúžny 325/38 OA Šamorín.

⁹⁶ Voj. veliteľ Rožňana 289/38, MA Rožňava, hl. slúžny Šamorín 118/38 voj. veliteľ Šamorín 26/38, OA Šamorín.

⁹⁷ Voj. veliteľ Šamorín 32/1938, 118/38, OA Šamorín: Ohľadne úplného vyprázdnenia kolónií Červený majer, Fakov, Nem. Šok, Macháza miestnym obyvateľstvom a o krádežiach a lúpežiach spáchaných v kolóniách Tomašovce, Ostrov, Trhovište, Vitéň, Sárét atď.

⁹⁸ Relácie žandárskej hliadky z Báčfa 8/búm 1938 OA Šamorín.

⁹⁹ Na ilustráciu citujeme zo sťažností občanov obce Félu z 23. 11. 1938: „Kolonisti z Félu - Tomašovce mali 11. 11. 1938 opustiť svoje bydliská. Okresné vedenie EMP upravilo vedenie vo Féle, aby uverejnila, že hnutelnosti kolonistov budú predávané na verejnej dražbe. Avšak už pred uverejnením termínu dražby, niektorí členovia stranického vedenia so svojimi známymi odniesli všetko, takže obyvateľstvu obce ostali len zemiaky. Zasvätení kupovali pšenicu za 16—20 Kčs. Máme vedomosti o tom, že množstvo vecí pobrali bez zaplatenia takí ľudia, ktorí na to vôbec neboli odkázaní. Životný záujem chudobných ľudí by bol vyžadoval, aby tak ako na iných kolóniách, mali predovšetkým oni možnosť niečo nakupovať, aby ich hladné malé maďarské deti mali čo jesť ...“, č. 488/38 OA Šamorín.

generálneho štábu, ktorým 23. novembra 1938 uložil lepšie strážiť hnutelnosti vyhostených kolonistov, a pritom s údivom konštatoval, že „podľa československého oznámenia vykázaní kolonisti nemohli si odvieť svoje hnutelnosti, dobytok a hospodárske náradie“, a preto „ak by to bola pravda, chcem kolonistom umožniť, aby sa na krátky čas vrátili k odtransportovaniu svrškov“. Tým bola námietka čs. vlády formálne vybavená a odsunutí roľníci mohli ďalej čakať, kým ich pustili na okupované územie, aby tam zistili, že prišli nadarmo.¹⁰⁰

Vo vyhostení slovenských roľníkov sa pokračovalo aj v decembri r. 1938, s výhovorkou, že nemajú domovské právo na okupovanom území a ich „prítomnosť je na škodu maďarskej štátnosti“.¹⁰¹

Ohľadne nehnuteľného majetku zbytkových statkárov, vyhostených kolonistov a ostatných roľníkov, maďarskí statkári hromadne prihlasovali svoje reštitučné nároky. Vzhľadom na bojovú náladu roľníctva a na sľuby EMP a maďarskej vlády, že oprávnené nároky maloroľníkov a bezzemkov budú uspokojené, muselo sa agresívne vystupovanie bývalých majiteľov-veľkostatkárov prechodne brzdiť. Vojskí velitelia dostali príkaz, aby „na každý prípad zabránili tomu, aby bývalí majitelia vstúpili do držby opustených zbytkových statkov a pozemkov kolonistov“, a aby tieto pozemky dávali do drobnej árendy alebo na obrábanie za polovicu miestnym uchádzačom, pravda len na jeden rok. Väčšie celky mohol okresný hospodársky dozorca zveriť spoľahlivému gazdovi do „domácej správy“, t. j. obhospodarováť vo vlastnej réžii slúžnovského úradu.¹⁰² Konečné riešenie prídely opustených pozemkov sa odsunulo na neurčitý čas a maloroľníci a bezzemkovia mohli ďalej dúfať, že ich hlad po pôde bude uspokojený po zrušení vojenskej správy. Ich nádeje sa, pravda, nesplnili.

Dopravné a telekomunikačné obmedzenia, počas ktorých spočívala osobná a nákladná železničná doprava, cestná doprava sa prísne kontrolovala, súkromné telefónne stanice sa vypoјili z prevádzky, telefonické rozhovory, telegramy, listové a balíkové zásielky sa prijímali len so súhlasom vojenských veliteľov, sa zrušili až 5. decembra 1938. Do tohto dňa maďarské úrady prevzali železničnú sieť (1150 km železničnej dráhy), štátne, okresné cesty (900 km štátnych, 2500 km okresných a 2200 km vicinálnych, spolu 5600 km ciest) okupovaného územia, zriadili pohraničné policajné stanice a na novej severnej hranici zahájili medzinárodnú železničnú premávku, hlavne smerom do Nemecka (via Bratislava, Marchegg).¹⁰³

¹⁰⁰ Telegram šgšt. 360 vkf. 1938, OA Šamorín.

¹⁰¹ Napr. návrh žandárskej stanice v Jelke, 76/38 OA Šamorín.

¹⁰² Nar. voj. veliteľa Komárno 20.495/38, 20.030/38 OA Šamorín.

¹⁰³ Nar. šgšt. 381.106/4 hdm. I. vkf. L 1938, 381.128/5 vkf. - 1938, voj. veliteľ Komárno 21.254/38 OA Šamorín. Maďarská buržoázia mnoho získala časťou hlavnej trate a jej prípojkami medzi Čeklísom a Sobom, predĺžením maďarských spojov do Parkána a Lu-

Zastavilo sa vydávanie a rozširovanie dennej tlače a iných periodických tlačív. Na okupovanom území sa kolportoval len v Budapešti tlačенý denník EMP, „Felvidéki Magyar Hirlap“. Rozširovanie ostatných budapešťianskych denníkov a novín sa povolilo od 6. decembra 1938. Činnosť vydávateľstiev, redakcií a tlačiarenských podnikov kontrolovali tlačové odbory brigádnych veliteľstiev, pomocou vlastných, do okresov delegovaných orgánov kontrašpionážnych ústrední.¹⁰⁴ Tieto orgány kontrolovali aj zachovanie zákazu zhromažďovania a spolčovania.

•

Osobitné komisie okresných vojenských veliteľstiev zisťovali v školskej oblasti situáciu v jednotlivých mestách a obciach. Obvodné notariáty podávali zprávy o tom, že slovenské školy v kolóniách „prestali existovať odchodom učiteľov a žiakov“ a že vo väčšine ostatných slovenských škôl, je vyučovanie „ohrozené“ alebo dočasne zastavené, pokiaľ tam neúčinkovali učitelia „národne spoľahliví s vyhovujúcimi jazykovými vedomosťami“, ako to nariadil šéf generálneho štábu. Táto formulácia umožnila vojenským veliteľom, prepustiť alebo suspendovať každého slovenského pedagóga, ktorý neovládal perfektne maďarčinu a podľa vyjadrenia miestnych funkcionárov EMP nebol pre maďarskú buržoáziu spoľahlivý.¹⁰⁵ Pre školskú politiku horthyovskej vlády je pritom charakteristické, ako kryla svoje maďarizačné snahy už za vojenskej správy. Školy, ktoré po vyhostení kolonistov ostali bez žiakov a učiteľov, oficiálne nevyhlásili za zaniknuté. Školské budovy prešli do majetku maďarského štátu, ale neboli použité na iné účely, aby „vyhlásením definitívneho zaniknutia školy nevznikla snaha zo strany interesentov, ohľadne používania štátneho majetku, čomu sa treba predbežne vyvarovať v záujme štátu“. Inými slovami, širšia verejnosť a najmä čs. vláda sa nemali dozvedieť o tom, že vo viedenskom verdikte prevzatá povinnosť ochrany menšín sa plní zrušovaním slovenských škôl už v prvých týždňoch okupácie.¹⁰⁶ Inak sa otvorene zavádzali aj vonkajšie znaky maďarizácie. V školách, v ktorých sa začalo vyučovať, na rozkaz vojenských veliteľov mali si žiaci bez výnimky a bez ohľadu na národnosť zado- vážiť a nosiť uniformujúce čiapky „maďarského strihu“. Upravil sa ďalej spôsob povinného pozdravu všetkých žiakov tak, že žiaci mali vojenským

čenca, trefou medzi Filakovom a Bánréve atď. Aj okupované úseky väčších riek, najmä Dunaja, Tisy, Ipľa, Hronu, mali komunikačný a energetický význam pre horthyovské Maďarsko.

¹⁰⁴ Nar. šgšt. 381.204/1 hdm. V. vkf. 1938, voj. veliteľ Stol. Belehrad 9871/el. vo. 1938, OA Šamorín, OA Levice.

¹⁰⁵ Voj. veliteľ Šamorín 600/polg. 1938, voj. veliteľ Komárno 21.167/38, OA Šamorín.

¹⁰⁶ Vyjadrenie školskej komisie v Leviciach, 138/38, OA Levice.

spôsobom k čiapke zdvihnutou rukou zdraví každého „nadriadeného“, t. j. učiteľov, členov obecného predstavenstva, vojenského veliteľa a ostatných dôstojníkov, a vojenský pozdrav doplní slovami „Szebb jövôt“ (krajšiu budúcnosť). Na čo sa odpovedalo slovami „Adjon Isten“ (daj Bože). Dievčatá zdravili podobne, bez zdvihnutia ruky. Uvažovalo sa aj o tom, aby učitelia nosili tiež jednotné šaty, tzv. Bočkay uniformy.¹⁰⁷

Ostatné opatrenia vojenskej správy nevybočili z rámca obvyklej administratívnej činnosti.¹⁰⁸

•

Po ukončení spomenutých hospodárskych, politických, národnostných opatrení vojenskej správy, maďarský ústredný štatistický úrad k 15. decembru 1938 urobil súpis obyvateľstva, poľnohospodárskeho majetku a stavu dobytku. Pri vyplnení a sbieraní sčítacích hárkov pomáhal aj nižší dôstojnícky sbor „zabezpečiť“ taký výsledok čo do národnostného zloženia obyvateľstva, ktorý by sa čo najviac priblížil výsledkom sčítania ľudu r. 1910, t. j. podkladu viedenského verdiktu. Sčítacie hárky zachytili materinskú reč obyvateľov okupovaného územia a nie národnosť, ku ktorej sa hlásili. Mnohí sa nechali ovplyvniť sčítacími komisármi, všeobecnou náladou, strachom, neistotou vojenskej diktatúry, iní nekontrolovali zápisy, očakávali výhody z priznania sa k maďarskej materinskej reči a pod. Približne stotisíc českých a slovenských kolonistov a verejných úradníkov a ich rodinných príslušníkov opustilo okupované územie alebo boli vyhodení vojenskou správou. Následkom týchto okolností, v porovnaní s rokom 1910 a 1930 došlo sa k takýmto výsledkom:¹⁰⁹

Rok	Civilné obyvateľstvo spolu	Maďari	Nemci	Slováci (Čechoslováci)	Ukrajinci	Iné národnosti Židia	Cudzinci
1910	862 707	746 912	17 341	83 428	8 941	6 125	
1930	1 029 629	588 703	13 501	289 873	35 262	15 616	35 046
1938	1 041 401	879 007	10 010	123 864	19 691	51 628 8 829	

¹⁰⁷ Nar. voj. veliteľa Šamorín 410/polg. 1938.

¹⁰⁸ Napr. v oblasti zdravotníctva sa nariadilo školenie prevzatých lekárov, kontrola prostitúcie, organizácie nemocničnej služby a pod. Nar. voj. veliteľa Komárno 20.116/38, OA Šamorín.

¹⁰⁹ Podľa dát sčítania ľudu z r. 1910, 1930, 1938 ohľadne okupovaného územia. Vyhláška o sčítaní ľudu 381.207 vkf. - 1938, inštruktáž dôstojníkov, zúčastnených na sčítaní ľudu 811/38 OA Šamorín.

Je pravda, že čs. štatistika z r. 1930 skresľovala počet Maďarov, pretože aj počet vykázaných Židov a hlavne cudzincov obsahoval zväčša občanov, ktorí sa hlásili k maďarskej národnosti. Avšak miera skreslenia je v maďarskej štatistike r. 1938 neporovnateľne vyššia. V r. 1930—1938 na južnom Slovensku sa pochopiteľne zvýšil počet slovenského obyvateľstva prirodzeným prírastkom, kolonizáciou a pod. a preto je reálny odhad, že po odchode vyhostených roľníkov a úradníkov robil počet Slovákov okolo 300 000.¹¹⁰ Štatistické údaje z r. 1938 mali podoprieť stanovisko horthyovskej vlády, že na okupovanom území nevznikol vážnejší menšinový problém, že môže pokračovať v svojej tradičnej nacionálnej politike.

Štatistické údaje r. 1938 inak veľmi podrobne zachytili niektoré dáta čo do štruktúry, zloženia obyvateľstva a majetkových pomerov v poľnohospodárstve. Pravda, neskúmala sa triedna štruktúra. V počte statkárov a nájomcov sú zhrnutí aj nádenníci, žellari s nepatrným intravilánom alebo kúskom prenajatej záhrady alebo role. Nezamestnaní robotníci sa vykazujú v rubrike kvalifikovaných a pomocných robotníkov v odbore ich posledného zamestnania ako zárobkove činní. Z týchto dát nedá sa teda triedna štruktúra spoľahlivo rekonštruovať. Spoľahlivejšie dáta však nejestvujú a preto údaje získané z rôznych výkazov sčítania ľudu r. 1938 a ich porovnanie poslúžia aspoň pre orientáciu.

1. Poľnohospodárski robotníci a maloroľníci s nezaopatrenými rodinnými príslušníkmi

Kategórie zamestnania	Samo- statní	Rod. prisl. aktívne činní v hospo- dárstve	Ná- mezdne pracu- júci	Rod. prisl. nezaopat- rení a bez zárobku	Spolu
Maloroľníci s majetkom 1—5 kj	36 339	22 477		73 124	131 940
Nádenníci s majetkom do 1 kj		4 527	18 269	36 226	59 022
Mali nájomníci s árendou 1—5 kj	2 235	924		5 163	8 322
Nádenníci s árendou do 1 kj		180	920	2 081	3 181
Mali nájomníci za podiel	1 276	488		3 008	4 772
Hosp. sluhovia			17 438	30 956	48 394
Obecní a kompos. pastieri a stráž- covia			2 483	5 591	8 074
Poľnohosp. robotníci bez majetku			60 928	63 606	124 534
Pomocní robotníci a sluhovia v les- níctve, zahradníctve, ovocinárstve atď.			2 041	3 917	5 958
	39 850	28 596	102 079	223 672	394 197

¹¹⁰ Dokonca i funkcionári Esterházyho strany, napr. Norbert Duka-Zólyomi udával počet Slovákov „príčleneného“ t. j. okupovaného územia na 450 000, v článku Szlovákiai magyarság, Magyar Szemle 1939, III.

2. Robotníci a ostatní pracující s nezaopatřenými rodinnými příslušníky

Odbor	Majster, strojník, zřizovatel	Kvalifik. robotník	Pomocný robotník, nádeník	Sluha	Šofér	Učeň	Rod. přísl. nezaopatre- ní a bez zárobku	Spolu
Banský a hutný průmysl	65	1 069	850	39	15	11	3 525	5 574
Průmysl, řemeslo	746	28 782	11 338	1 686	183	7 883	53 645	104 363
Obchod a peněžnictví	159	4 380	1 016	840	165	1 161	5 864	13 585
Doprava	1 665	598	3 344	3 000	615	7	21 806	31 035
Verejná správa a slob. povolání	900	96	684	4 070	47	—	9 180	14 977
Nádeníci v různých odboroch			10 492				14 074	24 566
Upratovačky			457	1 224			736	2 417
Domáce služby a sluhovia				13 898	148		1 473	15 519
Spolu	3 635	34 925	28 181	24 757	1 173	9 062	110 303	212 036

3. Příslušníci buržoázie a buržoázní inteligence s rodinnými příslušníky

Statkáři s majetkem od 50 do 5000 kj	8 379	
Průmyslníci, obchodníci, řemeslníci	117 187	
Slobodné povolání	4 181	
Št. a ver. zaměstnanci	23 781	
Súkr. zaměstnanci v průmysle, v obchode, poľnohospo- dárstve atď.	21 127	
Iné zamestnania	174 655	174 655
Bez zamestnania, kapitálové, rentové príjmy atď.		13 009
		13 604
Spolu		201 268

4. Přehled třídní struktury obyvatelstva okupovaného území v decembri r. 1938

Robotníci a ostatní pracující v průmysle, v obchode, v řemesle atď.	212 036	
Poľnohospodárski robotníci a maloroľníci s majetkom do 5 kj	394 197	
Robotníctvo a maloroľníctvo spolu	606 233	606 233
Roľníci s majetkom od 5 do 50 kj		202 615
Příslušníci buržoázie a buržoázní inteligence		201 268
Penzisti, invalidi		31 285
Obyvatelstvo spolu ¹¹¹		1 041 401

¹¹¹ Zostavené podľa dát súpisu obyvateľstva a poľnohospodárskeho majetku v cit. d. str. 16—17, 42—47.

5. Vlastnícké pomery v poľnohospodárstve okupovaného územia

Kategórie a vlastníci usadlosti	Počet samostatných roľníkov a statkárov	Počet usadlosti (statkov)	Celková výmera usadlosti (statkov) kj	Triedne rozvrstvenie		
				počet majiteľov	počet usadlosti (statkov)	celková výmera usadlosti (statkov) kj
Usadlosti do 1 kj	18 269	73 183	35 209			
Usadlosti od 1 do 5 kj	36 339	87 719	245 691			
Usadlosti od 5 do 20 kj	37 737	57 550	566 807			
Usadlosti niže 1 do 20 kj spolu				92 345	218 452	847 707
Usadlosti od 20—50 kj	8 169	10 213	309 393	8 169	10 213	309 393
Veľkostatky 50—500 kj	1 700	3 700	508 417			
Veľkostatky 500—5000 kj	94	344	407 059			
Veľkostatky a pozemky účastinných spoločností, bánk a spolkov		666	59 421			
Veľkostatky r. kat. cirkvi	1	1 023	105 929			
Veľkostatky ostatných cirkví	5	773	17 315			
Veľkostatky kulakov, statkárov, účastinných spoločností, spolkov, cirkví spolu				1 800	6 506	1 098 141
Majetky štátne, školské, základniny		523	71 289			
Majetky mestské, obecné, municipiálne, kompose-sorátne		1 876	244 300			
Spolu ¹¹²	102 314	237 570	2 570 830			

¹¹² Zostavené podľa dát Magyar statisztikai közlemények, 108. kötet, Az 1938 évi felvidéki nép, földbirtok és állatösszeírás, Bpest 1939.

V tab. č. 1 je nepomerne vysoký počet nezaopatrených rodinných príslušníkov a keď si uvedomíme, že na jeseň r. 1938 ani hlavy rodiny nemali prácu, ba i maloroľníci neboli na tom lepšie, pretože aj oni boli odkázaní na sezónne poľnohospodárske práce, tak pochopíme zúfalosť, nespokojnosť, rozhorčenie tejto najpočetnejšej vrstvy pracujúcich okupovaného územia. U kvalifikovaných a pomocných robotníkov v priemysle, obchode, remesle atď. (tab. č. 2) bol stav podobný, keďže väčšina priemyselných podnikov zastavila prevádzku pre nedostatok surovín a paliva, takže ďalších asi 100 000 ľudí bolo tiež bez zárobku. Správnosť odhadu dokazujú niektoré dlieľšie dáta z jednotlivých obcí. Podľa sčítania ľudu v Šamoríne napr. robil v poľnohospodárstve počet sluhov 43, nádenníkov resp. robotníkov 103, t. j. 146 a v priemysle a obchode 279, teda spolu 425 (počet ich nezaopatrených rod. príslušníkov 482). Z týchto 425 námezdné pracujúcich v decembri 1938 bolo 300 nezamestnaných, ktorým obec nemohla poskytnúť žiadnu podporu. V celookresnom meradle vykazuje štatistika v šamorínskom okrese 1505 poľnohospodárskych robotníkov a nádenníkov, 757 robotníkov v priemysle a v remesle, spolu 2262. V novembri 1938 hlási okr. vojenský veliteľ, že v okrese je 1968 nezamestnaných, z týchto 1894 poľnohospodárskych a priemyselných robotníkov, 60 železničiarov a 14 úradníkov.¹¹³

Pomerne nízky je počet stredných roľníkov a dedinských boháčov (kolonistov) a veľkostatkárov (zbytkových statkárov), pretože z tejto vrstvy vyhostili a vyhнали za vojenskej správy najviac ľudí. Aproximatívny prehľad o tom, aký bol počet odstránených českých a slovenských roľníkov a statkárov, poskytuje tab. č. 5, a to porovnanie rozdielu medzi počtom samostatných roľníkov a statkárov (bez rodinných príslušníkov) a medzi počtom usadlostí, resp. statkov. Totiž pri súpise roľníkov a statkárov neevidovali neprítomných majiteľov (teda zväčša vyhostených), ale pri súpise usadlostí a statkov zaznačili všetky jednotky bez ohľadu na prítomnosť alebo neprítomnosť majiteľov. Vykázaný rozdiel vznikol pravda aj z toho, že súpis usadlostí a statkov obsahuje aj majetky neroľníkov (obchodníkov, úradníkov, penzistov), právnických osôb, a majetok jednej osoby, pokiaľ sa nachádzal v rôznych obciach, sa vykazoval v každej obci osobitne. Na druhej strane, súpis samostatne hospodariacich roľníkov obsahuje aj poľnohospodárskych robotníkov a nádenníkov, ak vlastnili kus ornej pôdy alebo záhradu. To treba brať do ohľadu. Ničmenej je porovnanie aspoň informatívne, najmä v kategóriách roľníkov s majetkom 5—20 kj a výše 50 kj, z ktorých sa vyhostilo najviac ľudí.

Tab. č. 5 poukazuje súčasne aj na tú skutočnosť, že čs. pozemková reforma nevyriešila roľnícku otázku, že vyše 200 tisíc maloroľníckych usadlostí

¹¹³ Magyar statisztikai közlemények, sv. 108, str. 134, 135. Obv. notariát Šamorín 221/(2)1939, voj. veliteľ Šamorín 77/38, OA Šamorín.

malo spoločnú výmeru 847 707 kj, kým 1800 svetských a cirkevných veľkostatkárov vlastnilo 1 098 141 kj pôdy. Po revízii čs. pozemkovej reformy sa táto nepriaznivá skladba pozemkovej držby ešte podstatne zhoršila v neprospech slovenských a maďarských malých a stredných roľníkov.

Pomerne nízky je aj počet verejných a štátnych zamestnancov, následkom odchodu českých a slovenských úradníkov. Zistený počet vykazuje zväčša za vojenskej správy dosadených úradníkov z trianonského Maďarska.

Prudký pokles zárobkových možností a životnej úrovne, ktorý nastal za vojenskej diktatúry, nepocítila či vydržala vlastne len úzka vrstva veľkostatkárov, priemyselníkov, obchodníkov, väčších remeselníkov a príslušníkov slobodných povolání, t.j. 13 % celkového počtu obyvateľstva okupovaného územia. Veľká väčšina obyvateľstva, masy robotníkov, malých a stredných roľníkov a ich rodín, ako i menších zamestnancov a úradníkov, penzistov a invalidov, t. j. 87 % obyvateľstva, bez ohľadu na národnosť, stratila svoju optimistickú náladu a veľké nádeje už v decembri 1938. Svedčila o tom i zprávy vojenských veliteľov, slúžnych a notárov o situácii v okresoch a obciach pred zrušením vojenskej správy.

Zprávy skoro jednomyselne konšatovali, že v poľnohospodárstve nie sú žiadne pracovné príležitosti, demobilizovaným vojakom, ktorí zvýšili počet nezamestnaných, obce nemôžu pomôcť ani núdzovými prácami, pretože „finančná situácia obcí je natoľko zúfalá, že nemôžu preplatiť ani najnutnejšie účty“. Daňové nedoplatky za rok 1938 robili zhruba $\frac{4}{5}$ celoročného výrubu a neznížili sa ani o $\frac{1}{2}$ %, pretože prevažná väčšina daňových subjektov — najmä roľníci — nemali žiadne príjmy. Daňové úrady nemali z čoho poukázať dotácie mestám a obciam a preto nedostali platy ani štátni a verejní zamestnanci, ktorí sa starali o svoje živobytie a nie o nezamestnaných. Takúto situáciu využívali zamestnávateľia k svojvoľnému zníženiu mzdy a platov, takže tam, kde sa ešte pracovalo (veľkostatky, bane, lesníctvo), robotovali ľudia skoro zadarmo. Almužny a milodary sa rozdeľovali príležitostne v mestách v rámci charitatívnej akcie „Maďar za Maďara“, no z tohto „veľkorysého prejavu národnej solidarity“ neušlo sa masám nezamestnaných v odľahlejších obciach a už vonkoncom nič v čisto slovenských krajoch. Nálada bola veľmi napnutá aj medzi strednými roľníkmi, ktorí nemohli speňažiť svoju úrodu a živočíšne produkty. Štátny výkupný podnik „Futura“ vykupoval len niektoré druhy kvalitného obilia, výkupné družstvo „Hangya“ len vykŕmenú hydinu, kým ostatné rastlinné a živočíšne produkty nenašli kupca. „Ľud je trpezlivý“ — píše sa v jednom hlásení — „ale následkom životných starostí už teraz stráca svoju trpezli-

¹³⁴ Voj. veliteľ Šamorín 802/1938, 77/38. Maď. národná rada Čeklis, žiadosť z 30. 11. 1938, obv. notariát Šamorín 221/38, OA Šamorín.

vosť, pretože po rozčúleniach uplynulých mesiacov prichádzajú teraz problémy zabezpečenia životných potrieb na nastávajúcu zimu".¹¹⁴

Zo zásobovacích ťažkostí ťažili obchodníci. Zvyšovali ceny potravín a nerešpektovali vyhlášky o maximálnych cenách. Sťažnosti obyvateľstva, že maloobchodné ceny potravín a paliva „sú natoľko vysoké, že ich iba boháči môžu zaplatiť a chudobnejšie triedy, nezamestnaní robotníci a malí úradníci musia hladovať, aby si obchodníci prisvojili obrovské zisky“ — ostali bez ozveny.¹¹⁵

Všeobecná neistota, nespokojnosť a nedôvera mali za následok, že keď sa okupačné vojsko stiahlo po zrušení vojenskej správy, najmä v pohraničnom pásme a v slovenských obciach (Šurany, Komjatice a inde), rozširovali sa zprávy, že sa na časti okupovaného územia obnoví československá vláda. Je príznačné, že nielen slovenské obyvateľstvo malo takéto túžby, ale aj značný počet maďarských pracujúcich robil podobné uzávery po odchode okupačného vojska.¹¹⁶

Objavili sa aj ďalšie znaky protirežimovej nálady. 5. decembra 1938 sa v obci Vyšné Remety (okr. Berehovo) našli v dvoroch a na elektrických stĺpoch letáky v ukrajinskej reči s výzvou, aby rodičia prepravili svoje deti na čs. územie. V tom istom čase sa v obci Šom (okr. Berehovo) na trhu roľníci verejne pohoršovali nad tým, že nemôžu speňažiť svoj jatočný dobytok. Podobné scény sa odohrávali v Dunajskej Strede, kde roľníci stratili bratislavský odbytový trh, nemali kupcov pre svoje výrobky, na druhej strane ceny priemyselných produktov stúpili o 30—40 % a hladní nezamestnaní nemali ani kus chleba. V Košiciach došlo dokonca k spontánnym demonštráciám proti drahote a nezamestnanosti, na ktorých sa vykrikovali heslá, ktoré vychvaľovali hospodárske pomery v ČSR. Podobné protirežimové heslá sa objavili začiatkom decembra na domoch v Komárne.¹¹⁷ Ďalším centrom prejavu nespokojenosti bol banský revír pri Rožňave, ďalej Šurany, Komjatice a okolie, kde 7. decembra 1938 sa našli letáky v slovenskej reči s obsahom „Dnes neplatia sľuby, len činy vás vrátia na Slovensko“, „Vianoce r. 1938 chceme oslavovať na Slovensku“, „Nechceme žiť v maďarskom otroctve“, „Potrestať zradcov slovenského národa“ a pod.¹¹⁸

Taký bol výsledok „konsolidačnej“ činnosti vojenskej diktatúry.

Vojenská správa sa zrušila v posledných dňoch decembra r. 1938, odovzdaním administratívnej agendy slúžnovským úradom,¹¹⁹ a začlenením

¹¹⁴ Sťažnosť obyvateľov Šamorína z 38. 11. 1938, OA Šamorín.

¹¹⁶ Dôverné hlásenie brigádneho veliteľstva v Stol. Belehrade, č. 477/1939 v PIA.

¹¹⁷ Heslá znali takto: „Elment Prága, minden drága“, „Munkát kenyeret, vagy vissza a csehek“, „Amíg Beneš volt az apánk, volt kenyerünk és ruhánk, mióta Horthy az apánk, éhezünk és rongyos a ruhánk“. Stopovacie ústredie maď. žandárstva 19.961/39 PIA.

¹¹⁸ A XXII 7/1938/7 PIA.

¹¹⁹ Zápisnica o odovzdaní administratívy hl. slúžnemu z Želiezovciach z 28. 12. 1938 a v Leviciach toho istého dňa, OA Levice.

okupovaného územia do župného systému Maďarska. Už predtým, začiatkom decembra sa zrušili dopravné a telekomunikačné obmedzenia s trianonským Maďarskom a 12. decembra 1938 schválila vláda územnú organizáciu.¹²⁰ Okupované územie sa zväčša pripojilo k susedným 8. maďarským župám a samostatné nové župy sa tvorili len dve. Územné rozdelenie je zrejmé z tabuľky uvedenej na str. 48.

Obyvateľstvo okupovaného územia dostalo za vojenskej správy prvú lekcii z hospodárskeho, politického, spoločenského života horthyovského Maďarska. Úzka optimistická vrstva maďarskej buržoázie sa ukľudňovala nádejou, že nepríjemné dojmy vojenskej správy boli len prechodné a po zavedení civilnej správy a normálneho kontaktu s „materskou“ krajinou sa zlepšia pomery. Politicky školení funkcionári EMP vedeli však, že najväčšie ťažkosti bude robiť obyvateľom okupovaného územia politické zriadenie horthyovského režimu. Súčasne počítali aj s poklesom politického vplyvu EMP v prípade, že sa nepodarí zachrániť aspoň hlavné buržoáznodemokratické zásady štátneho života, na ktoré si aj maďarské obyvateľstvo okupovaného územia zvyklo a ktoré im umožnili v ČSR presadzovať iredentistickú rozbíjačskú politiku. V mene EMP sa preto neustále prízvukovalo najmä v čase zrušenia vojenskej správy, že „Maďari na Horniakoch dobre vedia, že tajné a všeobecné volebné právo, demokratická administratíva, vážna a radikálna pozemková reforma, vážna kultúrna politika a sociálne zákonodarstvo sú také potreby, bez ktorých je nepredstaviteľný moderný štátny život...“ A pýtali sa maďarských zodpovedných politických činiteľov, „či si uvedomujú, že prinavrátené Horniaky prinášajú so sebou nový spoločenský duch, nové politické a sociálne nároky, ktoré sa nedajú obísť a ktoré je nemožné si nevšimnúť“.¹²¹ No, čoskoro sa presvedčili všetci, ktorí mali ešte ilúzie o politickej sile EMP, že horthyovský kontrarevolučný fašistický režim netrpí žiadne buržoáznodemokratické občianske práva a slobody. Slovenské buržoázne vrstvy na okupovanom území mali ešte tiež svoje ilúzie o vzrastajúcej sile Ľudákov a o pomoci, ktorú im poskytne Tiso-va vláda. Jedine uvedomelí slovenskí a maďarskí robotníci, bývalí členovia KSC viedli, čo ich očakáva po zavedení civilnej správy a čo je ich povinnosť, a preto sa pripravovali na to, aby sa spojili s ilegálnymi orgánmi Komunistickej strany Maďarska, vytvárali svoje vlastné organizácie a začali ťažký zápas za získanie pracujúcich mas do boja proti domácejmu a zahraničnému fašizmu a za odstránenie následkov mníchovskej zrady.¹²²

¹²⁰ Zápisnica zo zas. maď. vlády z 12. 12. 1938 OLT. Telegram o zrušení dopravných obmedzení 21.254/38 ŠA Bojnice.

¹²¹ O e l v e d i, *Mit hoz a felvidéki magyarság*, Magyar Szemle, 1938, XI.

¹²² Bližšie o tom, M. Vietor, *Robotnícke hnutie na slovenskom území okupovanom horthyovským Maďarskom (1938—1945)*, HČ 1962, X, 3.

Župa	Slúžnovské okresy a župné mestá	Počet obcí, a miest v okrese a v župe	Z výmery župy okup. územie v %	Sídlo kraj. súdu a kr. tabule	Okresné súdy
Komárom	Komárno Stará Ďala Šamorín Dun. Streda Komárno ž. m.	23 17 42 70 152	59,4	Komárno (tabula Győr)	Stará Ďala Šamorín Komárno Dun. Streda
Nyitra-Pozsony k. e. e. vm.	Nové Zámky Galanta Šafa n. V.	36 41 12 89	100	Komárno (tabula Győr)	Nové Zámky Galanta Šafa n. V.
Esztergom	Parkán	24 24	49,8	Komárno (tabula Győr)	Parkán
Bars-Hont k. e. e. vm.	Šahy Levice Sob Vráble	38 52 9 30 129	76,4	Komárno (tabula Győr)	Šahy Levice Vráble
Nógrád	Balassagyarmat Lučenec Salgótarján Szécsény	19 31 4 6 60	22,3	Balassagyarmat	Lučenec
Gömör-Kishont	Putnok Rim. Sobota Rožňava Tornaľa	1 61 32 43 137	87,3	Rim. Sobota (tabula Košice)	Rim. Sobota Veľedín Rožňava Tornaľa
Abauj-Torna	Cserhát-encs Füzér-göncz Košice Turňa	22 17 39 14 92	41,0	Košice (tabula Košice)	Košice
Košice municipiálne mesto	—	—	100	sídlo tabule	
Zemplén	Bodrogköz Sátoraljaujhely	26 30 56	25,7	Sátoraljaujhely	Kr. Chlmec Sátoraljaujhely
Bereg-Ugocsa k. e. e. vm.	Berehovo Mukačevo Tiszaújlak Mukačevo ž. m.	33 19 25 77	76,5	Berehovo (tabula Košice)	Berehovo Mukačevo
Ung ¹²³	Veľké Kapušany Užhorod Užhorod ž. m.	30 29 59	100	Užhorod (tabula Košice)	Užhorod Veľké Kapušany

¹²³ Zostavené podľa dát. sčítania ľudu r. 1938 a Budapešti Közlönyu 1939, I-III ako i zápisnice za zas. maď. vlády z 25. 4. 1939. Do počtu obcí nie sú započítané podľa čs.-maď. dohody vrátené obce (počtom 8), ale sú započítané touto dohodou Maďarsku odovzdané ďalšie obce (počtom 18). Keďže sa viedenským verdiktom okupovala aj časť južnej Zakarpatskej Ukrajiny, je aj táto plocha pripočítaná.

Die Militärdiktatur in dem von Horthy-Ungarn besetzten slowakischen Gebiet

Martin Vietor

(Zusammenfassung)

Die Studie schildert die zersetzende Tätigkeit der Vereinigten ungarischen Partei, der politischen Repräsentantin der ungarischen Bourgeoisie in der Slowakei, namentlich im Jahre 1938, d. h. während der Vorbereitungen für den Münchner Verrat. Sie beleuchtet dann die Ereignisse der Militärdiktatur, die von Horthy-Ungarn in dem nach dem Wiener Schiedspruch besetzten slowakischen Gebiet errichtet wurde. Zweck der Studie ist es zu zeigen, daß die Erfahrungen, welche die Bevölkerung des besetzten Gebietes unter der Militärdiktatur gemacht hat, wesentlich zu jenem Krystallisationsprozess beigetragen haben, der in den weiteren Jahren der Okkupation zur Entfaltung des nationalen Befreiungskampfes auch in den südlichen Gebieten unserer Heimat führte.

Die demoralisierende und zersetzende Wirkung der mit der Tätigkeit der Partei Henleins und der Slowakischen Volkspartei voll koordinierten politischen Tätigkeit der Vereinigten ungarischen Partei hat sich im Sommer 1938 gezeigt.

Die fanatisierten, durch eine langjährige chauvinistische und bürgerlich-nationalistische Propaganda bearbeiteten bürgerlichen und nicht klassenbewußten werktätigen Schichten der ungarischen Bevölkerung, sowie labile Elemente, welche sich vorher passiv verhielten, faßten die Erklärungen von Esterházy, Jaross u. a., sowie die Provokationen von Agenten als ein Zeichen der entscheidenden Stärke Horthy-Ungarns auf. Die ungarische Bourgeoisie und ihre Repräsentanten waren überzeugt, daß nach der Angliederung der Südslowakei an Ungarn sie zu unbeschränkten Herren des besetzten Gebietes werden würden. In Erwartung solcher Vorteile unterstützten sie die imperialistischen Ziele Horthy-Ungarns. Doch schon unter der Militärdiktatur, d. h. während der ersten Monate des Okkupationsregimes, mußte sich die ungarische Bourgeoisie überzeugen, daß sich ihre weitgesteckten Ziele und Hoffnungen nie erfüllen werden.

Nach einer ausführlichen Schilderung der militärischen Okkupation und des Systems bzw. des Machtapparates der Militärdiktatur analysiert der Verfasser die Art und Weise, wie die ungarische Verwaltung eingeführt wurde, die politischen Folgen der Auswechslung der Personalkader in den Verwaltungs- und Selbstverwaltungsorganen, das Eindringen der Bürokratie und stellenlosen Intelligenz aus Trianon-Ungarn. Dann befaßt er sich mit den ökonomischen Maßnahmen der Militärverwaltung, welche freilich verursachten, daß die feierliche Stimmung der ersten Wochen der Okkupation sich rasch verflüchtigte.

Die Militärdiktatur hatte die Aufgabe das besetzte Gebiet von ihm feindlichen Elementen zu säubern und jede Regung der Unzufriedenheit zu unterdrücken. Der Verfasser prüft eingehend die politischen Maßnahmen der militärischen Befehlshaber, namentlich die Kommunisten- und Arbeiterverfolgungen, die Liquidation der tschechoslowakischen gesellschaftlichen Organisationen, sowie die Judenverfolgungen und schildert ausführlich die Vertreibung der Kolonisten, die Verfolgung der slowakischen Patrioten, sowie die ersten Maßnahmen zur nationalen Unterdrückung der Slowaken im Bereich der Sprachenrechte, der Schulpolitik u. dgl. Er analysiert schließlich auch die statistischen Angaben der Volkszählung vom Dezember 1938, namentlich jene, aus welchen die klassenmäßige Zusammensetzung der Bevölkerung des besetzten Gebietes, die Struktur der Arbeiterklasse, der Bauernschaft und der Bourgeoisie ermittelt werden kann, weiter Angaben über die Eigentumsverhältnisse in der Landwirtschaft. Er gibt auch eine Übersicht der Verwaltungseinteilung des besetzten Gebietes.

Der Verfasser gelangt zur Schlußfolgerung, daß die Bevölkerung des besetzten Gebietes unter der Militärverwaltung ihre erste Lektion aus dem ökonomischen, politischen

und gesellschaftlichen Leben Horthy-Ungarns erhielt. Eine dünne optimistische Schicht der ungarischen Bourgeoisie wiegte sich in der Hoffnung, daß die unliebsamen Eindrücke der Militärdiktatur nur vorübergehend wären und daß sich die Verhältnisse nach ihrer Ablösung durch die Zivilverwaltung bessern würden. Doch waren sich die politischen Funktionäre der Vereinigten ungarischen Partei dessen bewußt, daß die größten Schwierigkeiten den Einwohnern des besetzten Gebietes das politische System Horthy-Ungarns bereiten werde. Sie rechneten auch mit dem Sinken ihres eigenen Einflusses, falls es ihnen nicht gelingen sollte zumindest die hauptsächlichsten bürgerlich-demokratischen Prinzipien des Staatslebens hinüberzuretten, auf die sich die Einwohnerschaft des besetzten Gebietes gewohnt hatte und die es ihnen in der Tschechoslowakischen Republik ermöglichten, ihre irredentistische Politik zu betreiben. Doch mußten sich bald alle, die noch Illusionen über die politische Kraft der Esterházy-Partei hegten, überzeugen, daß das konterrevolutionäre faschistische Horthy-Regime keine bürgerlich-demokratischen Bürgerrechte und Freiheiten dulde. Die slowakischen bürgerlichen Schichten in dem besetzten Gebiet hatten auch ihre Illusionen über die wachsende Kraft der slowakischen Volksparteiler und die Hilfe, die ihnen die Tiso-Regierung wird angedeihen lassen können. Nur die klassenbewußten slowakischen und ungarischen Arbeiter, gewesene Mitglieder der KPTsch, wußten, was sie nach der Einführung der Zivilverwaltung zu erwarten haben werden und was ihre Pflicht sei. Darum bereiteten sie sich für die Vereinigung mit den illegalen Organen der KPU vor, sie bildeten eigene Organisationen und begannen den schwierigen Kampf um die Gewinnung der werktätigen Massen zum Kampf gegen den einheimischen und ausländischen Faschismus und zur Beseitigung der Folgen des Münchner Verrats.